

Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmektedir

TÜRKİYE'DE ENGELLİ KADINLARIN DURUMU, İHTİYAÇLARI VE ÖNCELİKLERİ: HAK TEMELLİ BİR ARAŞTIRMA ÖZET

ENGELLİ KADIN DERNEĞİ
ASSOCIATION OF WOMEN WITH DISABILITIES

Türkiye’de Engelli Kadınların Durumu, İhtiyaçları ve Öncelikleri: Hak Temelli Bir Araştırma Raporu Özeti

Bu yayının tüm hakları Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi’ne – BM Kadın Birimi (UN Women) ve Engelli Kadın Derneği’ne aittir. Bu çalışma, BM Kadın Birimi ve Engelli Kadın Derneği’nin yazılı izni alınmadan, kısmen veya tamamen kopyalanamaz, çoğaltılamaz veya yayımlanamaz. İlgili kaynağa atıf yapılması koşuluyla yayından alıntı yapılabilir.

Bu rapor, Engelli Kadın Derneği tarafından, Avrupa Birliği’nin finansal desteğiyle Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women Türkiye) tarafından uygulanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Güçlü Sivil Alan projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Bu yayında geçen ifade ve istatistikler, söz konusu araştırmaya katılan kişilere ve Engelli Kadın Derneği’ne ait olup, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women), Birleşmiş Milletler, bağlı kuruluşları ya da Avrupa Birliği’nin resmi görüşlerini yansıtmak durumunda değildir.

Yazarlar

Elif Emir Öksüz, Alma Gül Uçar, Özlem Kara

Araştırmaya Katkı Sunanlar

TANDANS Veri Bilimi Danışmanlık

Yayına hazırlayanlar

UN Women Türkiye

Engelli Kadın Derneği (ENGKAD) Üyeleri: Beyza Ünal, Deniz Aydemir Döke, Mine Egbatan

© 2024 UN Women Türkiye ve Engelli Kadın Derneği. Ankara, Türkiye. Tüm hakları saklıdır.

Teşekkür

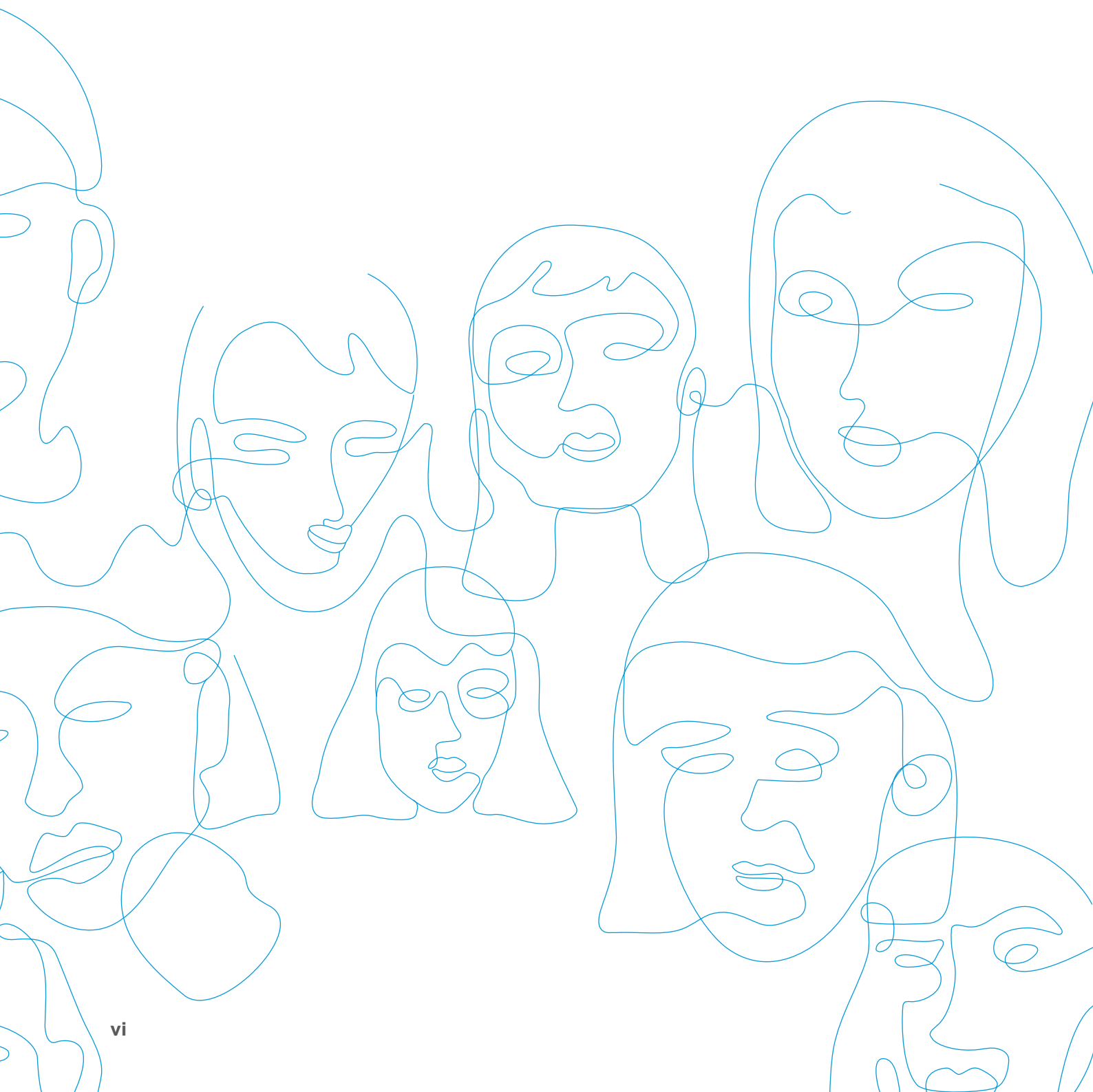
UN Women Türkiye ve Engelli Kadın Derneği (ENGKAD), araştırmanın tasarımına katkıda bulunan uzmanlara, akademisyenlere, ENGKAD üyelerine ve gönüllülerine, ayrıca odak grup tartışmalarına katılmayı kabul eden ve deneyimlerini paylaşan 991 kadına içten teşekkürlerini sunar.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Tasarımı	2
1.2 Sınırlılıklar	4
2. NİCEL SAHA ÇALIŞMASINA İLİŞKİN BİLGİ VE BULGULAR	5
2.1 Demografik Özellikler	5
2.2 Engelli Kadınlarla Doğrudan Yapılan Anketin Temel Bulguları	7
2.2.1 Eğitim	7
Eğitime devamlılık	7
Eğitimde karşılaşılan zorluklar	9
2.2.2 Gelir kaynakları ve istihdam	10
Hanedeki gelir kaynakları	10
Gelir düzeyi ve yaşam standardı	11
Çalışma durumu	12
Çalışma yaşamında karşılaşılan zorluklar	13
İş arama kanalları, iş arama ve başvuru aşamasında karşılaşılan zorluklar	13
Sosyal güvence	15
Harcamalar üzerine karar alma	16
2.2.3 Sağlık	17
Engelle ilgili yardımcı cihazlara erişim	17
Sağlık hizmetlerinden yararlanma ve sağlıkla ilgili karar alma	18
2.2.4 Hizmetlere erişim ve toplumsal hayata katılım	20
Halkın kullanımındaki binalara erişim	21
Mekânsal erişimde zorluk yaşanması sebebi ile yapılamayan aktivite ve faaliyetler	21
Temel kamusal hak ve hizmetlere erişimde fiziksel engeller: İstihdam, eğitim ve sağlık	23
Türkiye'deki siyasi partilerin engellilere yönelik faaliyetleri çerçevesinden değerlendirilmesi	23
Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin engellilere yönelik faaliyetleri çerçevesinden değerlendirilmesi	24
2.2.5 Şiddet ve kötü muamele	25
Şiddete maruz kalanların sosyodemografik özellikleri	26
Ekonomik özerklik ve şiddete maruz kalma	27
Şiddetin failleri	28
Maruz kalınan şiddetin paylaşılması ve raporlanması	28
Engelli kadınların psikososyal iyilik halleri ve günlük yaşamda endişe duydukları alanlar	29

İÇİNDEKİLER

2.3 Bakım Veren/Vasi/Aile Üyesi Aracılığı ile Yapılan Anketin Temel Bulguları	30
2.3.1 Eğitim	30
2.3.2 Hanedeki gelir kaynakları	30
2.3.3 Gelir düzeyi ve yaşam standardı	30
2.3.4 Çalışma durumu	31
2.3.5 Engelle ilgili yardımcı cihazlara erişim	31
2.3.6 Sosyal güvenlik	31
2.3.7 Halkın kullanımındaki binalara erişim	31
3. NİTEL SAHA ÇALIŞMASINA İLİŞKİN BİLGİ VE BULGULAR	33
3.1 Sağlık ve İyilik Hali Odak Grup Bulguları	33
3.2 İstihdama Katılım Odak Grup Bulguları	35
3.3 Şiddet ve Ayrımcılık Odak Grup Bulguları	36
3.4 Psikososyal Engelli Kadınlarla Gerçekleştirilen Odak Grup Bulguları	37
3.5 Sağır Kadınlarla Gerçekleştirilen Odak Grup Bulguları	38
3.6 Ne Eğitim Ne İstihdamda Yer Alan Kadınlarla Gerçekleştirilen Odak Grup Bulguları	40
4. SONUÇ	41

1. GİRİŞ

Farklı sosyoekonomik statülerde engelli kadınlar sistemik engellerle karşı karşıya kalmakta ve toplumsal cinsiyet ve engellilik gibi kesişen kimliklerinden dolayı çeşitli zorluklar yaşamaktadırlar. Bu durum, engelli kadınlar ve kız çocukları için önemli dezavantajlar yaratmakta, ekonomik ve sosyal imkanların kısıtlanmasına, şiddet ve istismar riskinin artmasına, cinsiyete dayalı ayrımcı uygulamalara yol açmaktadır. Ayrıca, eğitim, sağlık hizmetleri (özellikle cinsel ve üreme sağlığı), bilgi ve adalet erişimlerinde önemli zorluklar yaşamaktadırlar. Toplumsal, ekonomik ve siyasi hayata katılımları da önemli ölçüde kısıtlanmaktadır.

1995 yılında kabul edilen [Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu](#), engelli kadınlar ve kız çocuklarının güçlendirilmesi amacıyla farklı alanlarda özel eylemleri belirlemektedir ve engelli kapsayıcılığın kadınlar ve kız çocuklarının güçlenmesi ve ilerlemesi önündeki engellerin aşılmasına yönelik genel çabalara dâhil edilmesinin önemini vurgulamaktadır. [Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin 18 No'lu Genel Tavsiyesi](#) ise (a) engelli kadınların çifte ayrımcılığa maruz kaldığını ve engelli kadınlarla ilgili veri eksikliğini not etmekte, (b) Taraf Devletlerden bu bilgileri periyodik raporlarında sunmalarını ve engelli kadınların ve kız çocuklarının toplumsal ve kültürel yaşamın tüm alanlarına katılımını sağlamalarını tavsiye etmektedir.

UN Women, toplumsal cinsiyeti görmeyen engelli kapsayıcılık çalışmalarının ayrımcılığı ve kırılabilirliği sürdürdüğünü saptamaktadır. Bu nedenle engelli kapsayıcı ve toplumsal cinsiyet eşitliği perspektiflerinin yaygınlaştırılması ve benimsenmesi hususunda ilgili paydaşlarla ortaklıkların kurulması ve güçlendirilmesi ve engelli kadınlar ve kız çocuklarının seslerinin duyurulması için çalışmaktadır. Bu çalışmalar, [UN Women Stratejik Planı \(2022-2025\)](#)'nda yer almakta ve toplumsal cinsiyet eşitliği, tüm kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi ve haklarının gerçekleştirilmesi hedefiyle [UN Women Engelli Kadınlar ve Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi İçin Kurumsal Strateji](#)'de detaylandırılmaktadır. [Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin 18 No'lu Genel Tavsiyesi](#) ve [CEDAW Komitesi'nin Türkiye'nin Sekizinci Periyodik Raporuna İlişkin Sonuç Gözlemleri](#) doğrultusunda, UN Women Türkiye, politika, program ve bu hususta diğer girişimlere bilgi sağlamak amacıyla engelli kadınlar ve kız çocuklarına yönelik güvenilir veri ve istatistiklerin toplanması, analizi ve yayılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Engelli Kadın Derneği (ENGKAD), 2011 yılında Ankara'da feminist engelli aktivistler tarafından kurulmuş ve kendini engelli kadınların haklarını savunmaya adanmış bir sivil toplum kuruluşudur. On yılı aşkın deneyimiyle, araştırma, eğitim, politika oluşturma ve sosyal girişimler gibi çeşitli

faaliyetlerde bulunmaktadır. ENGKAD, engellilik, toplumsal cinsiyet ve diğer eşitsizliklerin kesişimine odaklanan bir yaklaşımla, Türkiye genelindeki engelli kadınlar arasında hakları konusunda farkındalık yaratmayı hedeflemekte, aynı zamanda toplumun geneline yönelik farkındalığı artırmayı ve mevcut koruma mekanizmaları hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. ENGKAD, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW) için Sivil Toplum Forumu Yürütme Kurulu'nda engelli kadınların haklarını temsil etmekte ve Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi antlaşma organlarına yönelik raporların hazırlanmasına katkıda bulunmaktadır. Kuruluş, ulusal ve uluslararası ortaklar tarafından desteklenen, hem kadın hakları hem de engelli hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapmaktadır.

“Türkiye’de Engelli Kadınların Durumu, İhtiyaçları ve Öncelikleri: Hak Temelli Bir Araştırma” raporu, Türkiye’deki engelli kadınların karşı karşıya kaldığı gerçeklikleri vurgulamayı amaçlamaktadır. Rapor, engelli kadınların halihazırdaki durumlarına, ihtiyaçlarına ve önceliklerine hak temelli ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla ışık tutmaktadır. Ancak, araştırmanın engelli kadınlara ilişkin verilerin sınırlı olduğu bir bağlamda gerçekleştirildiği ve bu durumun bulguların derinliğini ve kapsamını etkileyebileceği önemle belirtilmelidir.

Bu veri eksikliğini gidermek amacıyla, araştırma, engelli kadınların hizmetlere erişimi ve eğitim, istihdam, sağlık, toplumsal katılım ve şiddet gibi alanlarda karşılaştıkları zorluklar üzerine ayrıntılı veriler toplamaya odaklanmıştır. Rapor, bu özel zorlukları vurgulamakta ve engelli kadınların ihtiyaç ve taleplerine yönelik kanıt temelli savunuculuk, politika ve uygulamalar için öneriler sunmaktadır. Araştırma tasarımı ve araştırmanın yürütülmesi sürecinde engelli kadınların deneyimleri ve katkıları esas alınmış, araştırma yöntemi, katılımcı karma yöntem araştırması olarak çok aşamalı bir biçimde tasarlanmıştır; araştırmada nicel ve nitel veri toplama yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Bu araştırma, Avrupa Birliği finansal desteğiyle BM Kadın Birimi tarafından uygulanan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için Güçlü Sivil Alan” projesi kapsamında Engelli Kadın Derneği (ENGKAD) tarafından Kasım 2022 - Mart 2024 arasında gerçekleştirilmiştir. Bu rapor, araştırmanın ana bulgularını özetlemekte ve engelli kadınların haklara ve hizmetlere erişimini ve haklardan tam anlamıyla yararlanmalarını sağlamak amacıyla yapılabilecek daha ileri çalışmalara yönelik öneriler sunmaktadır.

1.1 Araştırmanın Tasarımı

Araştırmanın ilk aşamasında soru formlarının oluşturulabilmesi için engelli kadınların eğitim, istihdam, sağlık, toplumsal katılım, hizmetlere erişim ve şiddet tematik alanlarındaki deneyimlerine odaklanılmıştır. Bu kapsamda 17, 18 ve 19 Mart 2023 tarihlerinde Ankara’da bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaya, bağımsız olarak faaliyet gösteren veya farklı sivil toplum

örgütünü temsil eden 40 engelli kadın, engelli yakını ve engelli aktivisti katılmıştır. Üç gün süren çalıştayda, her katılımcı araştırmamanın altı tematik alanında düzenlenmiş küçük grup tartışmalarına katılmıştır. Her tematik alanda altışar küçük grup tartışması yürütülmüş ve raporlanmıştır. Böylece veri toplama formunda kapsanması gereken alanlar hakkında bilgi üretilmiştir.

Araştırma tasarımının ikinci aşamasında (8 Nisan 2023 tarihinde altı tematik alanın her biri ve veri toplama formunun demografik kısmı için) ikişer uzman ve ilk çalıştaya katılmış birer kolaylaştırıcının katılımıyla soru formu hazırlama çalıştayı gerçekleştirilmiştir. İlk çalıştayın raporu uzmanlara önceden iletilmiş ve kendilerinden çalıştay günü sorumlu oldukları alan için sorular hazırlamaları istenmiştir. Hazırlanan sorular tüm çalıştay grubuyla paylaşılmış, tartışmalar yürütülmüş, eklemeler yapılmış ve net olmayan noktalar açıklığa kavuşturulmuştur. Böylece araştırmanın nicel veri toplama aşamasına temel oluşturabilecek geniş bir soru havuzu hazırlanmıştır.

Sahada nicel verilerin toplanması ve raporlanması Tandans Veri Danışmanlık tarafından Eylül 2023 - Kasım 2023 tarihleri arasında yürütülmüştür. Saha çalışması öncesi Tandans ile oluşturulan soru havuzu paylaşılmış, ortak çalışma ile pek çok düzeltme ve 10 engelli kadınla yürütülen pilot çalışma sonrasında veri toplama formu son halini almıştır. Hazırlanan form aracılığıyla Türkiye genelinde engel oranına¹ ve hatta engellilik raporuna bakılmaksızın, 18 yaş üzeri yaklaşık 1000 engelli kadın ve engelli bakımını üstlenen bireyle² telefonla, çevrimiçi ve yüz yüze görüşmeler aracılığıyla veri toplanmıştır. Nicel verilerin toplanmasının ardından saha çalışmasının ikinci ayağı olan odak grup çalışmalarına geçilmiştir.

Veriler ışığında ortaya çıkan bazı konuları daha derinlemesine anlayabilmek ve nicel veri toplarken ulaşılamayan kadınların da araştırmaya katılımını sağlamak için Kasım 2023 - Ocak 2024 tarihleri arasında toplam 33 kadınla altı farklı odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Odak gruplar çalışmalarında sağlık, istihdam ve şiddet konuları derinlemesine ele alınmış, görüşmeler engellilik alanında çalışan, kişisel engellilik deneyimleri olan iki psikolog ve doktora öğrencisi bir antropolog tarafından yürütülmüştür. Sağlık konusunu ele alan grubun katılımcıları için herhangi bir kriter belirlenmemişken, şiddet sorununa odaklı grubun katılımcılarının, herhangi bir şiddet türüne maruz bırakıldıklarını beyan etmeleri, istihdam odaklı grubun katılımcılarının da aktif olarak gelir getiren bir işte çalışıyor olmaları şartı aranmıştır. Odak

1 Engellilik derecesi, bir bireyin engellilik durumunun kapsamını yüzde olarak ifade eden bir kavramdır. Bu ölçüm, engelli bireyler için çeşitli hak ve hizmetlere uygunluğu belirlemek için kullanılmaktadır. Engel oranları mevzuat bilgi sisteminde verilen oranlardır. Engel oranı %40-59 arasında olan 3. derece engelliler, engel oranı %60-79 arasında olan 2. derece engelliler ve engel oranı %80-100 arasında olan 1. derece engelliler olarak sınıflandırılmıştır (Resmi Gazete, 1981). Araştırma kapsamını genişletmek amacıyla bu sınıflandırmaya engel oranı %0-39 arasında olan özel gereksinimi olanlar ve engelli sağlık kurulu raporu bulunmayanlar da eklenmiştir.

2 Çalışma kapsamında bakım veren olarak tanımlanan kişiler, yaş, hastalık veya engel nedeniyle yardıma ihtiyaç duyan bir kişiye yardım ve destek sağlayan bireyler olarak anlaşılmaktadır. Bu destek kişisel bakım, tıbbi bakım, duygusal destek ve diğer yardım türlerini içerebilir. Bakım verenler aile üyeleri, arkadaşlar veya profesyonel yardımcılardan oluşabilir. Bu çalışmada, farklı bakım veren türleri arasında bir ayrım yapılmamıştır, ayrıca bakım verenden sadece engelli kadınlara ilişkin bilgi alınmıştır.

gruplardan ikisi, araştırmanın nicel kısmında yeterince temsil edilememiş psikososyal engelli ve sağır kadınları araştırmanın altı tematik alanı kapsamında daha iyi anlamayı hedeflemiştir. Bir odak grup çalışması ise ne eğitimde ne istihdamda yer alan kadınların yaşadıklarını daha iyi anlamaya odaklanmıştır. Tüm odak gruplar çevrimiçi gerçekleştirilmiş ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

Araştırmanın koordinatörlüğünü Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Psikoloji Bölümü doktor öğretim üyesi ve Engelli Kadın Derneği yönetim kurulu üyesi Elif Emir Öksüz üstlenmiştir. Projede dernek üyesi Ayşegül Akan asistan olarak görev almıştır.

1.2 Sınırlılıklar

Çalışma, dezavantajlı hedef gruplar içinde yer alan engelli gruplar kavramının doğası gereği gerek doğrudan görüşülen katılımcılar gerekse engelli kadın bireylere bakım desteği veren katılımcılar açısından çeşitli sınırlılıklar ve zorluklar içermektedir. Engelli kadınlar için tanımlanmış bir demografik çerçevenin olmaması, bu çalışmanın temsil gücünün belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla sonuçların, çalışmaya katılan engelli profili dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir; araştırma bulgularının tüm engelli kadınları temsil ettiği düşünülmemelidir. Bu çerçeve ile ilişkili sınırlılıkların etkisini en aza indirmek ve kaliteyi yükseltmek için ilişkili sorular arasında geçerlilik kontrol mekanizmaları çalıştırılmıştır.

2. NİCEL SAHA ÇALIŞMASINA İLİŞKİN BİLGİ VE BULGULAR

Nicel saha çalışmasında “engelli kadın birey” istatistik birim olarak alınmıştır. Raporlama birimi ise engelli kadın veya ona bakım veren kişidir. Bu araştırmada yöntem olarak e-posta adreslerine gönderilen linkler aracılığı ile gerçekleştirilen çevrimiçi anketler, telefon anketleri ve fiziksel olarak yüz yüze gerçekleştirilen anketler kullanılmıştır. Hassas soruların da yer aldığı soru formunu tek başına doldurmak isteyen engelli kadınlara fırsat sağlamak için çevrimiçi veri toplama formu, görme engelliler de dahil olmak üzere tüm engel grupları için tamamen erişilebilir hale getirilmiştir.

Saha çalışması boyunca, internet üzerinden, telefon görüşmeleriyle ve yüz yüze olarak toplam 1.144 katılımcıya ulaşılmıştır. Ancak, internet üzerinden doldurulan 153 anket tamamlanmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Değerlendirmeler; 898 engelli kadın ve 93 bakım veren olmak üzere toplam 991 kişi üzerinden yapılmıştır. Nihai rapor ile birlikte daha sonra gerçekleştirilmesi planlanan odak grup görüşmelerine altlık oluşturacak görüşme soruları da derlenerek ENGKAD’a iletilmiştir.

2.1 Demografik Özellikler

Çalışmaya katılan engelli kadınların yaş grupları incelendiğinde, en fazla katılımcının sırasıyla; **%44,3 oranında (396 kişi³) 30-49**, %23,9 oranında 50-59 (214 kişi) ve %22,3 oranında (199 kişi) 18-29 yaş grubundan olduğu görülmektedir. Bakım veren soru kağıdı ile bilgileri derlenen katılımcıların büyük çoğunluğu ise %39,8 oranında (37 kişi) 18-29 ve %33,3 oranında (31 kişi) 30-49 yaş grubunda yer almaktadır. Araştırmaya katılan engelli kadınların eğitim durumları toplam olarak incelendiğinde; **%22,8’inin (219 kişi) üniversite mezunu** olduğu görülmektedir. Kadınların %19,4’ü (187 kişi) lise, %11,2’si (108 kişi) ilkokul, %8,3’ü (80 kişi) ortaokul mezunudur, %17,5’i (168 kişi) ise hiç okula gitmediklerini belirtmişlerdir.

3 Bu rapor bağlamında ‘kişi’ ifadesi, kadınları belirtmek için kullanılmaktadır.

Engelli kadınların kendilerinden gelen bilgilere göre medeni durumlarına bakıldığında **en yüksek oranda (%44,5) (399 kişi) evli** ve daha sonra sırasıyla bekar (%43,0) (385 kişi), boşanmış (%6,3) (56 kişi) ve eşi vefat etmiş (%5,6) (50 kişi) oldukları görülmektedir. **Bakım verenler soru kağıdı** ile derlenen engelli kadınların bilgilerine göre ise **%84,9'u (79 kişi) bekar**, %7,5'i (7 kişi) evlidir. %5,4'ünün (5 kişi) eşi vefat etmiş ve %2,2'si (2 kişi) boşanmıştır. Araştırmaya kendisi katılan engelli kadınların %55,2'sinin (484 kişi), bakım veren vasıtasıyla bilgileri derlenen engelli kadınların ise %85,4'ünün (76 kişi) çocukları yoktur.

Çalışmaya katılanların %43,0'ı (426 kişi) ortopedik/bedensel, %31,6'sı (313 kişi) görme, %10,9'u (108 kişi) işitme ve %10,0'ı (99 kişi) bunların dışında kalan süreğen/kalıtsal/genetik engellidir. Katılımcıların %8,5'ünün zihinsel, %4,4'ünün psikososyal, ruh sağlığı ve %4,3'ünün ise dil ve konuşma engelli olduğu tespit edilmiştir. Engel türü sorusu çoklu cevap verilebilen bir sorudur ve katılımcıların %11,8'i (117 kişi) iki ve üzeri engel türüne sahip olduğunu belirtmiştir.

Araştırmaya kendileri katılan engelli kadınların %38,5'i (345 kişi) birinci derece, %26,2'si (235 kişi) üçüncü derece ve %24,0'ı (215 kişi) ikinci derece engelli iken, bakım veren soru kağıdı ile bilgileri alınan engelli kadınların çok büyük bir çoğunluğu (%87,1 veya 81 kişi) birinci derece engellidir.

Ankete kendisi cevap veren engelli kadınların %39,9'u (357 kişi) günlük hayatta bazen, %12,3'ü (110 kişi) sıklıkla ve %6,3'ü (56 kişi) her zaman yardıma ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Anketleri bakım verenler tarafından doldurulan engelli kadınların ise %14,4'ünün (13 kişi) sıklıkla ve %69,9'unun (65 kişi) ise her zaman yardıma ihtiyaç duydukları saptanmıştır. Engelli kadınlar anketine göre de bakım veren anketine göre de engelin oluşması en yüksek oranda "doğuştan/kalıtsal" sebepler olarak ortaya çıkmıştır. Engelli kadın anketi için bu oran %65,6 (560 kişi), bakım veren anketi için ise %81,2'dir (69 kişi). Her iki ankette gelen sonuçlara göre de engelin oluşma sebepleri olarak ikinci sırada "geçirilen ağır hastalık" (engelli kadın anketi için %16,6'ya karşılık gelen 142 kişi, bakım veren anketi için %8,2 (7 kişi)), üçüncü sırada ise "trafik kazası veya evde/işte yaşanan kazalar" (engelli kadın anketi için %11,0 (94 kişi), bakım veren anketi için %7,1 (6 kişi) gelmektedir.

Engelli kadınların kendilerinden gelen bilgiye göre, katılımcıların %44,4'ü (391 kişi) eşi ve/veya çocukları ile, %36,7'si (323 kişi) anne/babaları ile ve **%10,1'i (89 kişi) yalnız yaşamaktadır**. Bilgileri bakım verenler tarafından derlenen engelli kadınların ise çok büyük çoğunluğu (%81,3) (74 kişi) anne/baba ile, %8,8'i (8 kişi) eş/çocuklar ile %6,6'sı (6 kişi) ise bakım verenle birlikte yaşamaktadır, yalnız yaşayan ise bulunmamaktadır.

2.2 Engelli Kadınlarla Doğrudan Yapılan Anketin Temel Bulguları

Bu bölümde sadece 898 engelli kadının kendisinden toplanan verilere ilişkin sonuçlar incelenmektedir.

2.2.1 Eğitim

Engelli kadınlar eğitime erişimde, katılımda ve devamlılıkta bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu zorluklar, okula erişim, toplumsal önyargılar ve cinsiyet eşitsizliği, öğrenim ortamı ve eğitim materyallerinin engele uygun tasarlanmaması gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Engelli kadınların eğitimle ilgili ihtiyaçları, katılımcıların sosyo-demografik profilleri, engel türü ve engel düzeylerine göre farklılaşmaktadır.

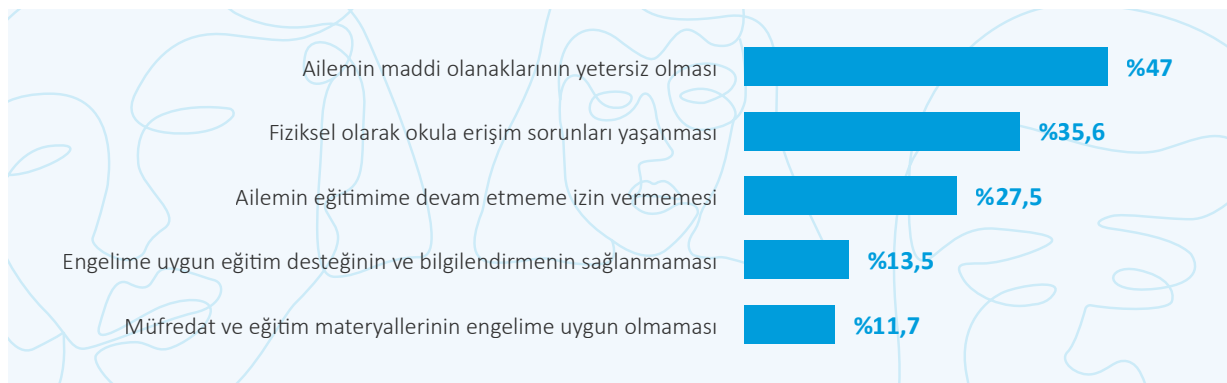
Eğitime devamlılık

Nicel araştırma, engelli kadınların toplumun farklı katmanlarında kesişen eşitsizliğe maruz kaldığını ortaya koymuştur. Bu eşitsizliklerin önde gelenlerinden biri nitelikli eğitime erişim ve devamlılıktır. Engelli kadınların yarısına yakını eğitimlerine istediği eğitim düzeyine kadar devam edememiştir (**%44,5'e karşılık gelen 399 kişi**). Devam edememe nedenleri incelendiğinde bulgular toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden, ataerkil aile yapılarına, altyapı eksikliklerinden, ekonomik nedenlere kadar birçok faktörün, engelli kadınların eğitim olanaklarına erişimini kısıtladığına işaret etmektedir.

Eğitime devam edememe nedenleri arasında en fazla dile getirilen cevaplar ailelerinin maddi olanaklarının yetersizliği (%47'ye karşılık gelen 181 kişi), fiziksel olarak okula erişim sorunları yaşanması (%35,6'ya karşılık gelen 137 kişi) ve ailelerinin eğitime devam etmelerine izin vermemesidir (%27,5'e karşılık gelen 106 kişi).

ŞEKİL 1.

Eğitime Devam Edememe Nedenleri (%)

Eğitimine istediği aşamaya kadar devam edenlerin %54,4'ü (270 kişi), edemeyenlerin ise yalnızca %16,6'sı (66 kişi) gelir getirici bir işte çalışmaktadır. İstediği aşamaya kadar eğitimine devam edemeyenlerin yaklaşık olarak %81,7'si (326 kişi) eğitimlerine devam etmek istediklerini belirtmişlerdir.

şEKİL 2.

Eğitimine İstediği Aşamaya Kadar Devam Eden ve Edemeyen Katılımcıların, Gelir Getirici İşlerde alışma Oranı (%)

Beklenen bir sonuç olarak, son bitirilen okula göre eğitim seviyesi arttıa eğitime istenilen seviyeye kadar devam etme durumu da artmaktadır. Buna rağmen; yüksek lisans/doktora mezunlarının %6,1'i (3 kişi), niversite mezunlarının %9,3' (20 kişi), açıköğretim/uzaktan niversite mezunlarının %29,5'i (18 kişi) ve özellikle bir meslek edinme noktasında lise mezunlarının %36,6'sı (67 kişi), meslek lisesi mezunlarının %38,5'i (10 kişi) ve açıköğretim/uzaktan lise mezunlarının %53,3' (16 kişi) eğitimlerine istedikleri seviyeye kadar devam edemediklerini belirtmişlerdir. Bu durum eğitimlerine liseye kadar devam edebilseler de engelli kadınların bir meslek edinme noktasında karşılaştıkları dezavantajlı durumların bir göstergesidir.

Günlük hayattaki işlerinde daha az yardıma ihtiyaç duyan katılımcıların, duymayan katılımcılara kıyasla istedikleri eğitim düzeyine kadar eğitimlerine devam etme oranları daha yüksektir.

Yardıma hiçbir zaman veya nadiren ihtiyaç duyduklarını belirtenlerin eğitime devamlılık oranı %44,9 (222 kişi), bazen ihtiyaç duyduklarını belirtenlerin ise %46,4'tür (229 kişi).

ŞEKİL 3.

Günlük İşlerde Yardıma İhtiyaç Duyma Düzeyine Göre Eğitime Devamlılık Oranları (%)

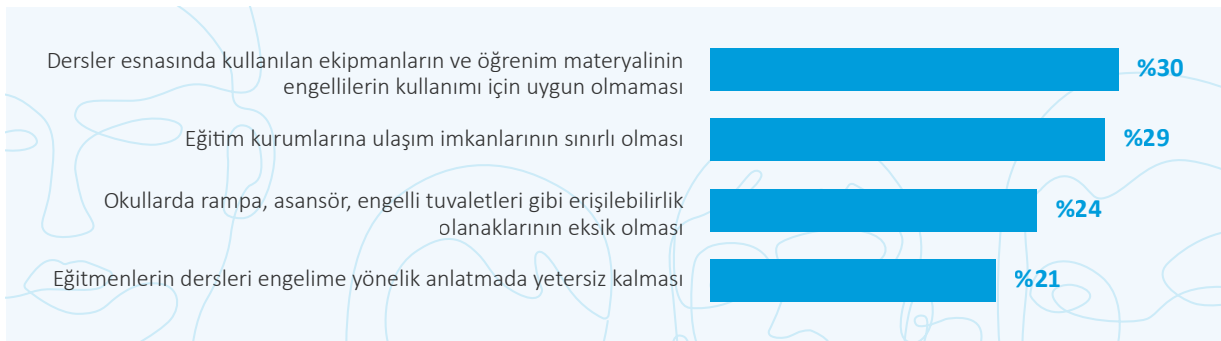
Eğitimde karşılaşılan zorluklar

Engelli kadınların eğitim hayatlarında karşılaştıkları zorlukların başında %30,1 ile dersler sırasında kullanılan ekipmanların ve öğrenim materyallerinin engelliler için uygun olmaması (264 kişi) ve daha sonra eğitim kurumlarına ulaşım imkanlarının sınırlılığı (%29'a karşılık gelen 254 kişi) gelmektedir.

Özellikle görme, dil ve konuşma, işitme engellilerin derste kullanılan ekipman ve materyallerin engel türlerine uygun olmaması konusunda sorun yaşadığı gözlemlenirken, bedensel ve zihinsel engelli katılımcıların okula ulaşım konusunda problem yaşadığı görülmüştür.

ŞEKİL 4.

Katılımcıların Eğitim Hayatlarında Karşılaştıkları Zorluklar (%)

2.2.2 Gelir kaynakları ve istihdam

Araştırmaya katılan engelli kadınların %62,3'ü (558 kişi) gelir getirici bir işte çalışmamaktadır. Engelli kadın soru kağıdında yer alan “kiminle yaşandığı” sorusunun şıklarından biri olan “bakım verenlerle” şikkına cevap veren kadınlarda çalışmama oranı (%96,8'e karşılık gelen 30 kişi) diğer kişilerle yaşayan katılımcılara göre en yüksek oranda tespit edilmiştir. Araştırma, eğitimde karşılaşılan zorlukların, istihdama katılımı da etkilediğini göstermektedir. Katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça, gelir getirici bir işte çalışma oranının da artma eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir.

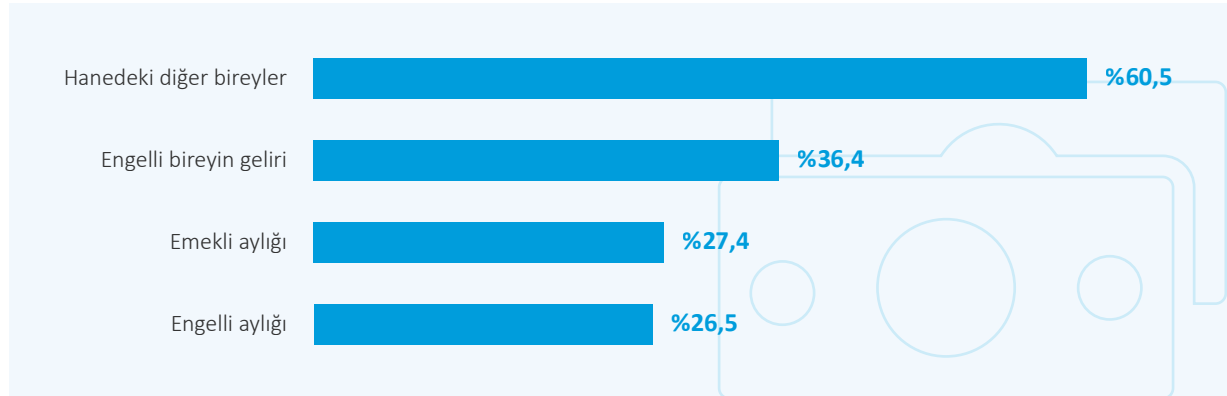
Hanedeki gelir kaynakları

Tüm katılımcıların içinde **kaynağına bakılmaksızın tek gelir kaynağına sahip olanların oranı %39'dur** (348 kişi). %61'i (544 kişi) ise çoklu gelir kaynağına sahiptir. Çoklu gelir kaynakları arasında hanedeki diğer bireylerin geliri, engelli aylığı, evde bakım aylığı, emekli aylığı, borç ve kira geliri gibi gelir kaynakları yer almaktadır.

Engelli kadınların hanedeki gelir kaynakları olarak en yüksek oranda hanedeki diğer bireyler (%60,5) dile getirilmiştir (540 kişi). Bu cevabı, engelli bireyin kendi işlerinden elde ettiği gelir (%36,4 ya da 325 kişi), emekli aylığı (%27,4 veya 245 kişi) ve engelli aylığı (%26,5'e karşılık gelen 237 kişi) takip etmektedir.

ŞEKİL 5.

Gelir Kaynakları (%)

Diğer gelir kaynakları, evde bakım aylığı (%7,8'e karşılık gelen 70 kişi) ve kira/faiz geliri (%6,2'ye karşılık gelen 55 kişi), daha düşük oranlarda yer almaktadır. Engelli bireylerin bulunduğu hanelerin %3'ünde (27 kişi) akrabalar veya tanıdıklar tarafından verilen destek veya borçlardan bahsedilmektedir.

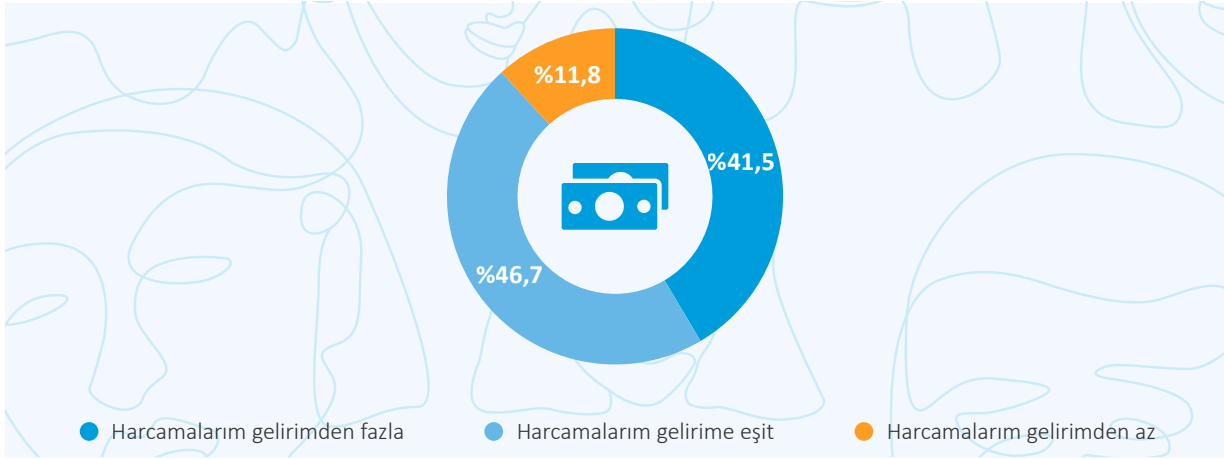
Gelir getirici bir işte çalışanların sadece %28,6'sı (93 kişi) tek gelir kaynağının işinden elde ettiği gelir olduğunu belirtmektedir ki bunların toplam katılımcılar içindeki oranı sadece %10,3'tür. Gelir kaynağı işinden elde ettiği geliri olanların %71,4'ünün (232 kişi) bunun dışında ilave gelir kaynakları olduğu görülmektedir. Tüm katılımcılar arasında, tek gelir kaynağının engelli veya evde bakım aylığı olduğunu belirten katılımcıların oranı ise sadece %3,3'tür (30 kişi).

Şu anda gelir getirici bir işte çalışmadığını belirtenlerin %61,3'ünün gelir kaynağı (341 kişi) hanedeki diğer bireylerin geliri, %39,7'sinin gelir kaynağı ise (221 kişi) emekli aylığıdır.

Gelir düzeyi ve yaşam standardı

ŞEKİL 6.

Gelir Yeterliliği (%)

Araştırmaya katılan engelli kadınların **%41,5'i (370 kişi) harcamalarının gelirlerinden fazla, %46,7'si ise (416 kişi) harcamalarının gelirlerine eşit olduğunu** dile getirmiştir.

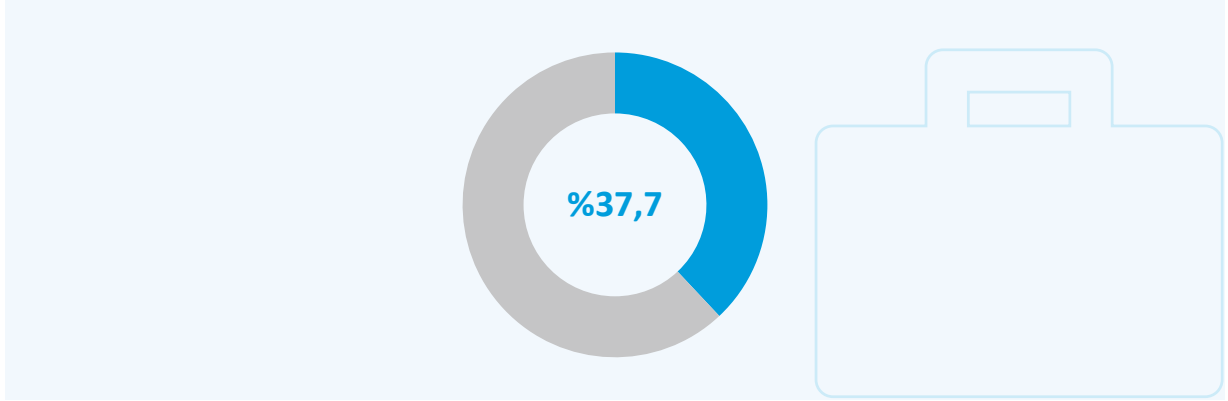
Eğitim durumuna göre incelendiğinde, eğitim durumu lise ve altı olan katılımcıların %50,7 (264 kişi) oranında harcamalarının gelirinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Eğitim durumu lise üstü olan katılımcıların ise %28,4'ünün (99 kişi) harcamaları gelirinden fazladır. **Eğitim düzeyi arttıkça kişinin gelirin kendisine yetme oranı da artmaktadır.**

Çalışma durumu

Ankete katılan engelli kadınların %37,7'si (338 kişi) şu anda gelir getirici bir işte çalışmaktadır.

ŞEKİL 7.

Gelir Getirici Bir İşte Çalışanların Oranı (%)

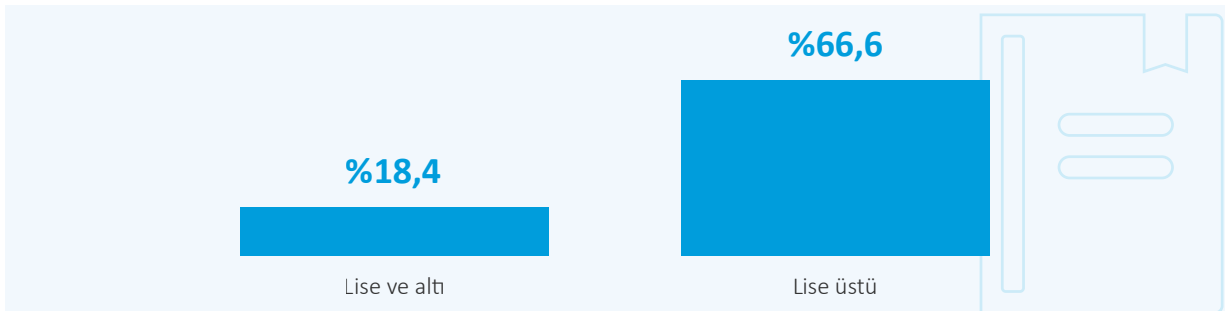

Anket sonuçlarına göre eğitim seviyesi ile çalışma durumu arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur. Katılımcının eğitim düzeyi arttıkça gelir getirici bir işte çalışma oranı da artmaktadır. Örneğin; yüksek lisans/doktora mezunları %76 (38 kişi) ve üniversite mezunları %70,6 (151 kişi) oranında gelir getirici bir işte çalışırken, ilkokul mezunlarının %5,8'i (6 kişi), hiç okula gitmemiş olanların ise sadece %3,1'i (3 kişi) çalışmaktadır.

Lise ve altı, lise üstü olarak incelendiğinde ise lise üstü eğitim seviyesine sahip olan katılımcıların %66,6'sı (233 kişi), lise ve altı eğitim seviyesine sahip olanların ise sadece %18,4'ü (96 kişi) şu anda gelir getirici bir işte çalışmaktadır.

ŞEKİL 8.

Eğitim Düzeyine Göre İş Gücüne Katılım Oranı (%)

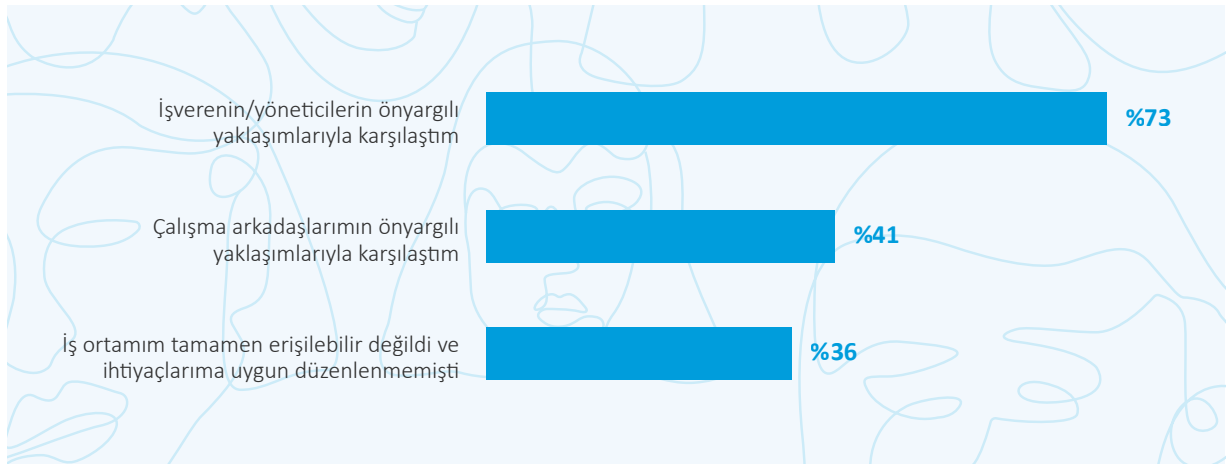
Çalışma yaşamında karşılaşılan zorluklar

Engelli kadınlar çalışma hayatında da birçok farklı zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışmadaki katılımcıların da %50,9'u (463 kişi) çalışma hayatlarında zorluklarla karşılaştıklarını dile getirmişlerdir. Bu zorlukların en önemlileri **işverenin/yöneticilerin önyargılı yaklaşımları** ve çalışma arkadaşlarının önyargılı davranışları olarak öne çıkmaktadır.

Dil ve konuşma engeli olanların %82,4'ü (14 kişi), işitme engellilerin %64,3'ü (27 kişi), ortopedik/bedensel engellilerin %60'ı (66 kişi) iş hayatlarında herhangi bir zorlukla karşılaşmadıklarını belirtirken, görme engellilerde bu oran %36,3'tür (58 kişi). Görme engelli katılımcılar %55,6 oranında (89 kişi); işverenin/yöneticilerin önyargılı yaklaşımlarıyla karşılaştığını belirtmiştir.

ŞEKİL 9.

İş Hayatında Karşılaşılan Zorluklar (%)

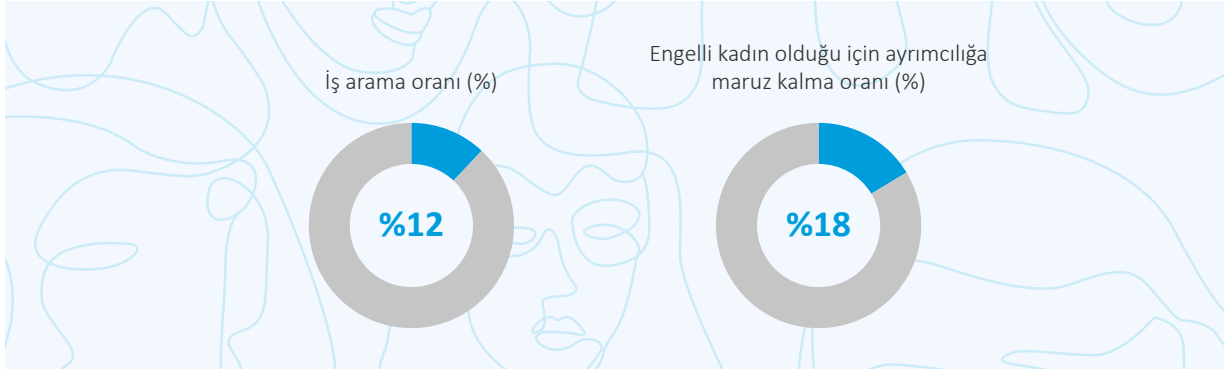
İş arama kanalları, iş arama ve başvuru aşamasında karşılaşılan zorluklar

Anket sonuçlarına göre, yaş grubu fark etmeksizin **şu anda çalışıyor olsun olmasın katılımcıların büyük çoğunluğu (%88,4'e karşılık gelen 791 kişi) iş aramamaktadır**. 18-29 yaş arası katılımcıların %62,7'sinin (64 kişi) öğretimde, istihdamda veya eğitimde olmadığı anlaşılmıştır.

İş aradığını belirtenlerin büyük çoğunluğu (%85,6'ya karşılık gelen 89 kişi) 18-49 yaş gruplarındadır. İş arayanların %61,9'u (65 kişi) gelir kaynaklarının hanedeki diğer bireylerin geliri olduğunu ifade etmektedir.

ŞEKİL 10.

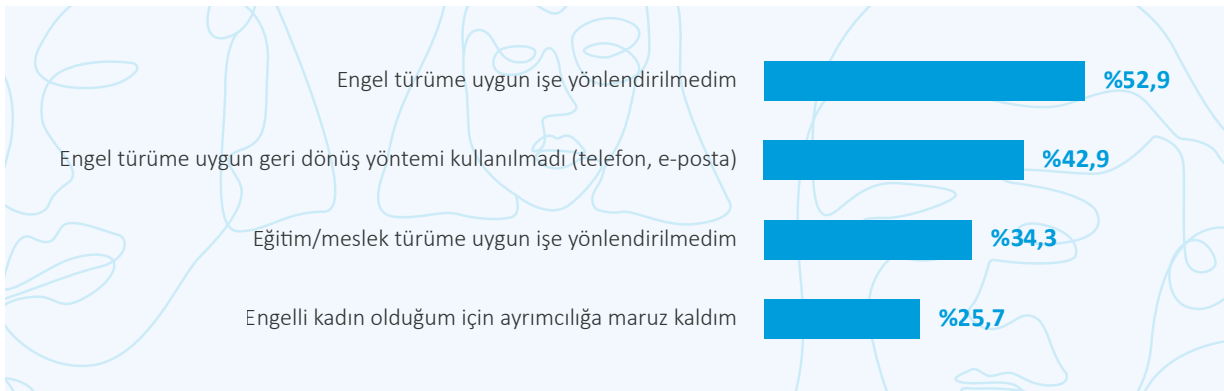
İş Arama ve Engelli Kadın Olduğu İçin Ayrımcılığa Maruz Kalma Oranı (%)

Katılımcıların iş arama ve başvuru sürecinde çeşitli ayrımcı tutum ve davranışlarla karşılaştığı ortaya çıkmıştır. En sık karşılaşılan sorunlar arasında katılımcıların engel türüne uygun işe yönlendirilmemesi (%52,9'a karşılık gelen 37 kişi), engel türüne uygun geri dönüş yöntemi kullanılmaması (%42,9'a karşılık gelen 30 kişi) ve eğitim/meslek türüne uygun işe yönlendirilmemesi (%34,3'e karşılık gelen 24 kişi) gelmektedir. Engel temelli ayrımcılığın da, engelli kadınların istihdama erişiminin önündeki önemli güçlüklerden olduğu tespit edilmiştir. Her dört katılımcıdan yaklaşık olarak bir tanesi (%25,7'ye karşılık gelen 18 kişi) engelli kadın olduğu için iş arama sürecinde ayrımcılığa maruz kaldığının altını çizmiştir.

ŞEKİL 11.

Başvuru Aşamasında Karşılaşılan Ayrımcılık Temelli Tutumlar (%)

Anket sonuçlarına göre halihazırda gelir getirici bir işte çalışanların %10,4'ü (34 kişi) iş aramaktadır, yani ankete katılan engelli bireyler arasında **gizli işsizlik oranı düşüktür**.

18-29 yaş arasında iş aramama nedeni olarak öğrencilik ön plana çıkarken, 30-49 yaş arasındakiler engelinden dolayı çalışacak durumda olmadıkları için iş aramadıklarını belirtmişlerdir. Yaş arttıkça engel nedeniyle çalışmak istemeyenlerin oranı da artmaktadır.

İş aramak için en sık kullanılan kanalların başında %55,1 (59 kişi) ile İŞKUR gelmektedir. Bunu %51,4 ile (55 kişi) katılımcıların Kariyer.net, LinkedIn, Indeed vb. yerlerden bulduğu iş ilanları ve %48,6 oranında (52 kişi) tanıdık vasıtasıyla iş arayan katılımcılar takip etmektedir. **Kamuda kura ve Kamu personeli Seçme Sınavı (KPSS) ise iş arama sürecinde en az başvuru kanalları arasında yer almaktadır**. Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (E-KPSS) (%30,8) de engelli bireyler için önemli kanallardan biriyken (33 kişi), KPSS ve kamuda kura seçenekleri en sona yer almaktadır.

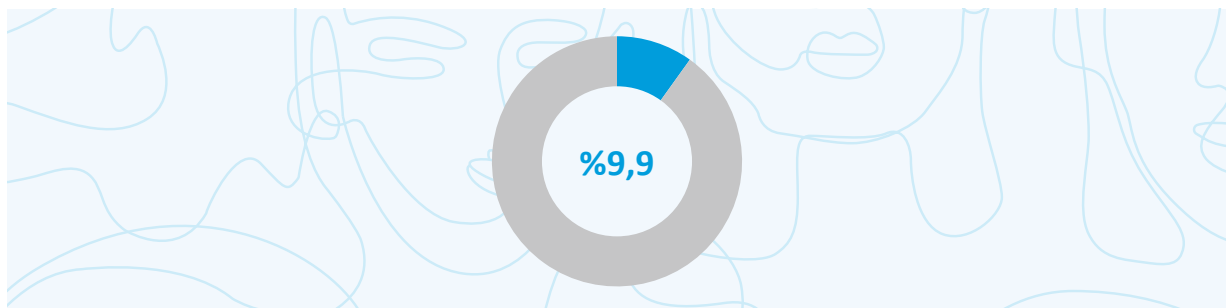
Sosyal güvence

Anket sonuçlarına göre, katılımcıların büyük çoğunluğu (%77,1) Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) kapsamında bir sosyal güvenceye sahip olduğunu ifade etmiştir (690 kişi). Bu durum, ankete katılanların önemli bir kesiminin devlet destekli sosyal güvence sistemine dahil olduğunu göstermektedir. Ayrıca, katılımcıların %11,7'si genel sağlık sigortasına (105 kişi), %3,8'i özel sigortaya (34 kişi) sahip olduklarını belirtmiştir. Öte yandan, ankete katılanların %9,9'u herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadıklarını ifade etmiştir (89 kişi).

Anket sonuçları, sosyal güvencesi SGK olanların gelir kaynaklarının %61,8 oranında (423 kişi) hanedeki diğer bireylere dayandığını göstermektedir. Dolayısıyla hanedeki herhangi bir bireyin sigortalılığından faydalanılmaktadır.

ŞEKİL 12.

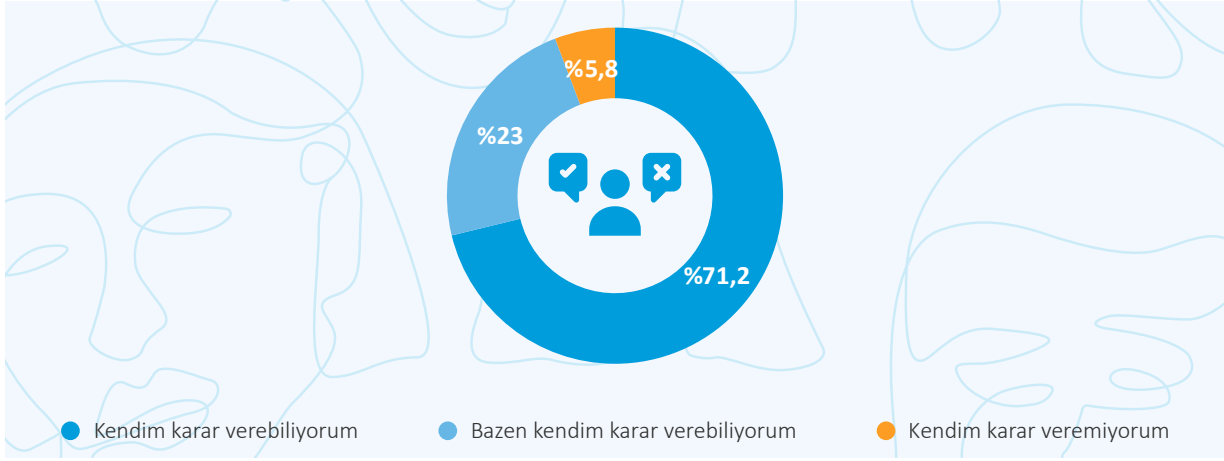
Herhangi Bir Sosyal Güvenceye Sahip Olmama Oranı (%)

Harcamalar üzerine karar alma

ŞEKİL 13

Kendi Gelirinin Nasıl Harcanacağına Karar Verme Durumu (%)

Katılımcıların kendi gelirlerinin nasıl harcanacağına dair kararları kendi başına alıp alamama durumu incelendiğinde, büyük çoğunluğunun (%71,2'ye karşılık gelen 665 kişi) kendi gelirlerini nasıl harcayacağı konusunda özerk karar aldığı tespit edilmiştir. %23'ü ise (205 kişi) bazen kendi başlarına karar almaktadır. Katılımcıların %5,8'i ise (52 kişi) gelirini harcamada kendi başına karar verememektedir.

Çalışanların %47,2'si (298 kişi) kendi gelirlerini nasıl harcayacakları konusunda kendileri karar verebilirken, engelli aylığı (%18,7'ye karşılık gelen 118 kişi) ve evde bakım aylığı (%6,5'e karşılık gelen 41 kişi) alanlar için kendi karar verme oranları görece daha düşük seyretmektedir.

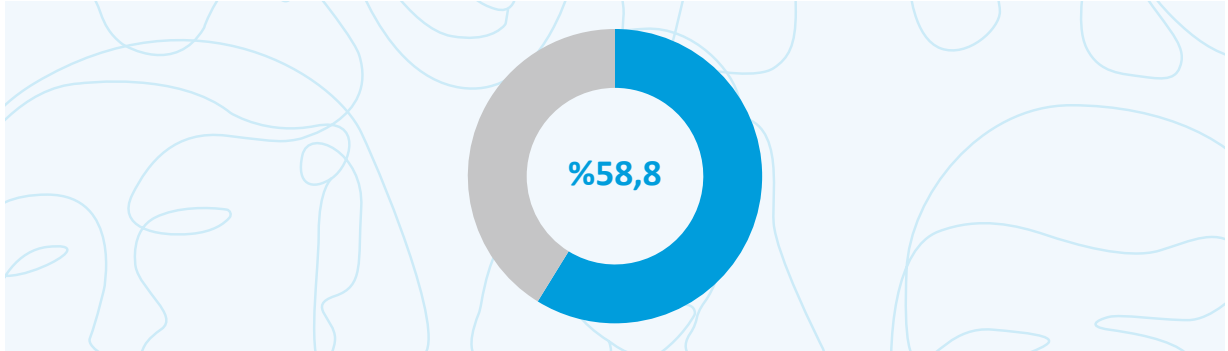
2.2.3 Sağlık

Engelle ilgili yardımcı cihazlara erişim

Katılımcıların %58,8'i (520 kişi) bu yardımcı cihazlara kolaylıkla erişebildiklerini belirtirken, %41,2'si (365 kişi) erişim konusunda zorluk yaşadıklarını ifade etmektedir.

ŞEKİL 14.

Engeli ile ilgili ihtiyaç duyduğu Yardımcı Cihazlara Kolaylıkla Erişebilenlerin Oranı (%)

Engel türüne göre incelendiğinde engeliyle ilgili kullanılan veya ihtiyaç duyulan yardımcı cihazlara erişemeyenlerin oranı **en yüksek zihinsel engelli katılımcılarda gözlemlenmiştir** (%82,4 veya 14 kişi). Bunu psikososyal engelliler izlemektedir (%47,5 veya 19 kişi). Bu engel grubundaki bireylerin ihtiyaç duyduğu malzeme ve ekipmanlar göz önüne alındığında, literatürde farklı malzeme ve ekipmanlar arasında alternatif ve destekleyici iletişim (AAC) cihazları, bilgisayar tabanlı eğitim programları, konuşma tanıma yazılımları ve günlük yaşamı kolaylaştıran yazılımları içeren bilgisayar tabanlı uygulamalar ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda katılımcılar ilaçları da düşünerek bu soruya yanıt vermiş olabilirler. Zihinsel engelli ve psikososyal engelli katılımcılarda ihtiyaç duyulan ekipman/malzemelere erişimde zorluk yaşanma oranının yüksek olduğunun açıklanması ve bu alandaki ihtiyaçların derinlemesine analiz edilmesi için nitel görüşmeler yapılması uygun olacaktır. Zihinsel ve psikososyal engeli bulunan kadınlara ek olarak, ortopedik/fiziksel engelli katılımcıların %41,9'u (163 kişi) ve görme engelli katılımcıların %40,9'u (124 kişi) ihtiyaç duyduğu cihaz ve malzemelere erişimde zorluk yaşamaktadır.

Gündelik iş ve faaliyetlerini yürütürken sıklıkla (%56,5 veya 61 kişi) ve her zaman (%62,5 veya 35 kişi) yardıma ihtiyaç duyan katılımcıların, engelleri ile ilgili kullanılan yardımcı cihaz/malzemelere erişim konusunda daha sık zorluk yaşadıkları gözlemlenmiştir. **Bu, en çok yardıma ihtiyaç duyan katılımcıların erişimde zorluk yaşadıkları anlamına gelmektedir.** Bu kişilerin engeliyle ilgili yardımcı malzemeye erişemedikleri için toplumsal hayata katılmakta da zorluk yaşadıkları bir gerçektir: örneğin eğitime katılım açısından incelendiğinde, yardımcı

cihazlara kolaylıkla erişemeyenler arasında, yardımcı eğitim desteğinin ve bilgilendirmenin sağlanmaması (%66,7'e karşılık gelen 34 kişi) ve bir sonraki seviyedeki eğitimin engeline uygun olmaması/bulunmaması nedeniyle (%67,6'ya karşılık gelen 23 kişi) eğitimlerine devam edemediğini belirtenler ön plana çıkmaktadır.

Benzer bir şekilde, çalışanların %73,0'ı (241 kişi) engeliyle ilgili yardımcı cihaz/malzemelere erişirken, **çalışmayanların %50,2'si (278 kişi) erişebilmektedir.** Yardımcı cihazlara erişimin genellikle ekonomik güçlüklerden kaynaklandığı söylenebilir: erişemeyen katılımcıların %58,0'i, (210 kişi) gelirlerinin harcamalarından daha az olduğunu belirtmektedir.

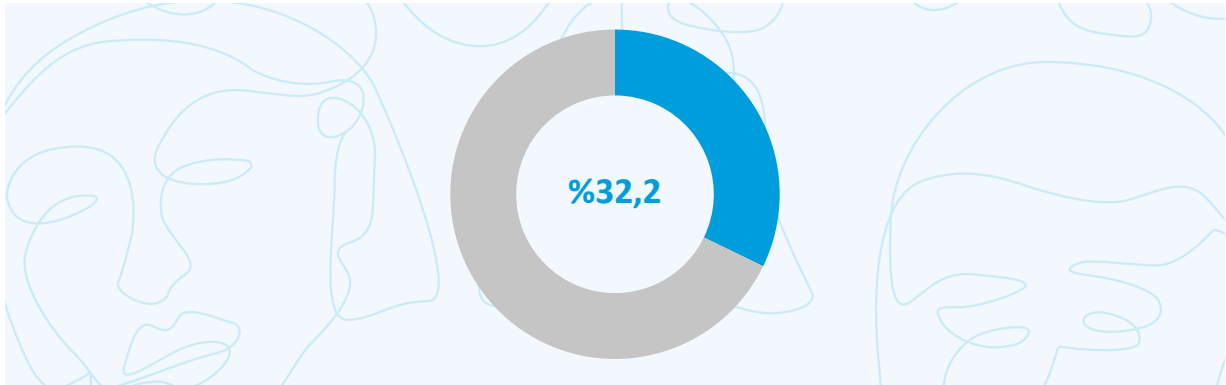
Katılımcıların %34,0'ının (273 kişi) sosyal güvenceleri yardımcı cihaz ve malzemelerin tamamını/bir kısmını karşılar, %82,3'ünün (661 kişi) sosyal güvenceleri ise diğer sağlık harcamalarının tamamını/bir kısmını karşılamaktadır. Sosyal güvencem yardımcı cihaz/malzemelerin hiçbirini karşılamıyor diyen engelli birey oranı %25,9'dur (208 kişi).

Sağlık hizmetlerinden yararlanma ve sağlıkla ilgili karar alma

Katılımcıların %32,2'si (284 kişi) ihtiyaç duyduğu halde sağlık hizmetlerinden yararlanmadığını belirtmiştir. Dil ve konuşma engeli bulunan katılımcılarda bu oran en yüksektir (%81,3'e karşılık gelen 26 kişi). Bunu işitme engelliler (%73,3'e karşılık gelen 74 kişi) ve görme engelliler (%72,6'e karşılık gelen 215 kişi) takip etmektedir.

ŞEKİL 15.

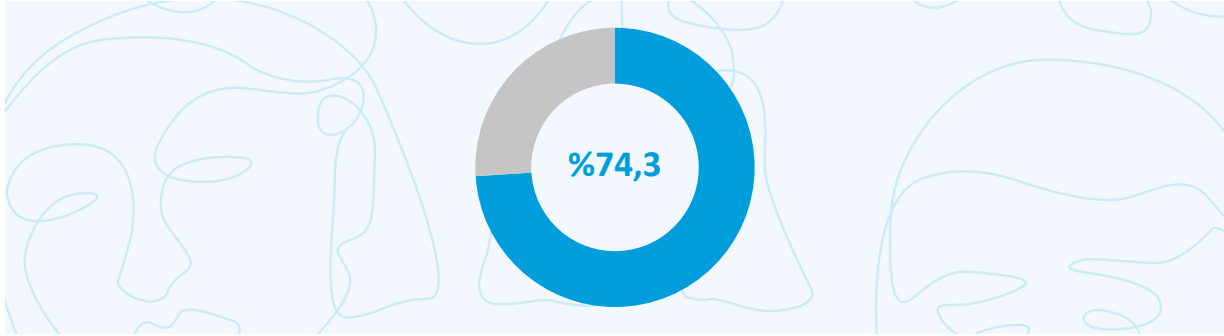
İhtiyaç Duyduğu Halde Sağlık Hizmetlerinden Yararlanamayanların Oranı (%)

Sağlık hizmetlerini alırken yardımcıya/refakatçiye ihtiyaç duyma durumu mahremiyet açısından ve sağlık hizmetlerine fiziksel erişim açısından ele alınabilir. Katılımcıların sağlık hizmeti alırken engellerinden dolayı birinin eşlik etmesine ihtiyaç duyma oranı incelendiğinde; **%31,3'ü (279 kişi) bu ihtiyacı her zaman hissettiklerini belirtirken, %51,7'si (461 kişi) bazen hissettiklerini, %17,0'u (152 kişi) ise bu ihtiyacı hiç hissetmediklerini belirtmiştir.**

ŞEKİL 16.

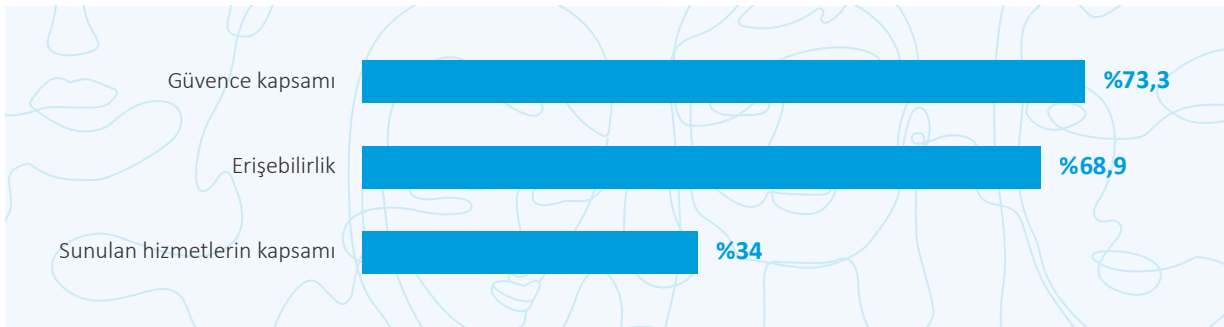
Sağlıkla İlgili Kararları Kendileri Alanların Oranı (%)

Sağlıkla ilgili karar almada bağımlılık, engelli kadınların yaşadığı zorluklardan biridir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%74,3'e karşılık gelen 665 kişi) sağlık kararlarını her zaman kendilerinin alabildiklerini belirtmiştir. %23,1'i (207 kişi) ise bazen bu kararları aileleri, eşleri, bakım veren kişiler gibi diğer kişilerin müdahalesiyle aldıklarını ifade etmiştir. %2,6'sı (23 kişi) hiçbir zaman bu kararları kendilerinin alamadıklarını belirtmiştir. Ancak bu durumun katılımcıların eğitim düzeyi ile ilişkili olduğunun altı çizilmelidir. Diğer bir deyişle, eğitim düzeyi yüksek (lise üstü) olan katılımcılarda bireysel karar alma oranı daha yüksektir.

ŞEKİL 17.

Başvuracağı ve Tedavi Olacağı Sağlık Kuruluşunu Seçme Kriterleri (%)

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%73,7'e karşılık gelen 659 kişi) sağlık hizmetlerinden yararlanma kararlarını sosyal güvencelerine göre seçtiklerini belirtmiştir. Aynı zamanda erişilebilirlik faktörü de önemli bir rol oynamaktadır; katılımcıların %68,9'u (616 kişi) yakınlık, ulaşım kolaylığı gibi erişilebilirlik kriterlerini dikkate aldıklarını ifade etmiştir. Hastane seçiminde birden fazla doktora ulaşabilme imkânı, tavsiyeler, deneyimli doktorlar, engellilere yönelik destek hizmetleri ve sağlık personelinin tutumu da diğer önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Katılımcıların büyük bir kısmı sağlık hizmeti alırken (%47,2'ye karşılık gelen 419 kişi) fiziksel olarak erişim zorluğu yaşadıklarını belirtmiştir. Diğer sıkça karşılaşılan zorluklar arasında sağlık personelinin yeterli bilgiye sahip olmaması (%16,9'a karşılık gelen 150 kişi), doktorun doğrudan katılımcıyla iletişim kurmaması (%16,4'e karşılık gelen 146 kişi) ve sağlık personelinin önyargılı tutumlarına maruz kalma durumu (%14,6'ya karşılık gelen 130 kişi) bulunmaktadır.

2.2.4 Hizmetlere erişim ve toplumsal hayata katılım

Erişilebilirlik konusu katılımcıların hem fiziksel hem sosyal olarak hayata katılımı konusunda önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle halkın kullanımına açık mekanlarda ve binalarda yaşanan fiziksel erişim zorlukları, katılımcıların günlük yaşamlarında önemli engellerle karşılaştığını göstermiştir.

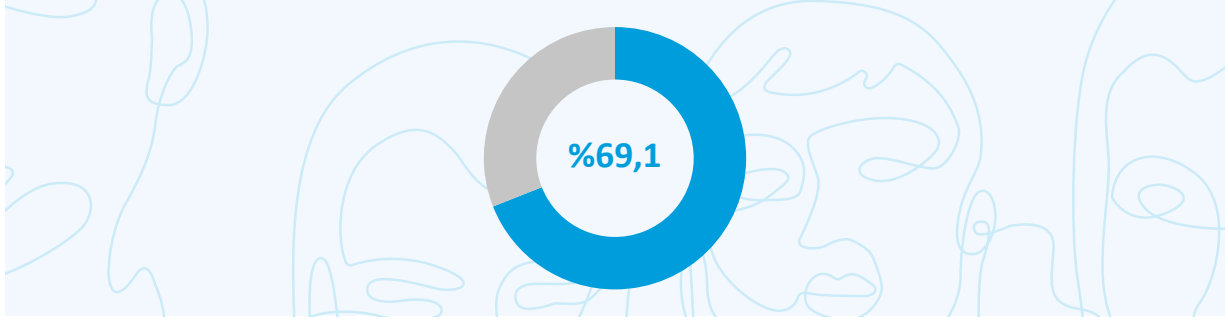
Bu doğrultuda, katılımcıların çoğunlukla ulaşım araçları, kamusal alanlara erişim, banka ve postaneleri kullanmak gibi temel faaliyetlerde engellerle karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Araştırma sonuçları, görme ve ortopedik/bedensel engelli katılımcıların bu tür zorluklarla daha sık karşılaştığını göstermektedir. Ayrıca, engellilik derecesi arttıkça binalara erişim sorunu yaşanmaktadır.

Halkın kullanımındaki binalara erişim

Katılımcıların **%69,1'i (620 kişi)** halkın kullanabilmesi gereken binalara/alanlara girmekte, kullanmakta her zaman/bazen zorluk yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

ŞEKİL 18.

Kamusal Alanlara Erişimde Zorluk Yaşayanların Oranı (%)

Engellilik derecesi arttıkça binalara erişim sorunu yaşanmaktadır. 1.derece engelli katılımcılar halkın kullanabilmesi gereken binalara erişim sorununu diğer engel gruplarından daha çok yaşamaktadır. 1.derece engelli katılımcıların (engellilik derecesi %80-100) %81,1'i (280 kişi), 2.derece engelli katılımcıların (engellilik derecesi %60-79) %73,0'ı (150 kişi) ve 3.derece engelli katılımcıların (engellilik derecesi %40-59) %61,5'i (144 kişi) binaların kullanımı konusunda zorluk yaşadıklarını belirtirken, bu oran özel gereksinimi olan katılımcılar (engellilik derecesi %0-30) için %33,3 (26 kişi), engelli raporu bulunmayan katılımcılar için %47,8'dir (11 kişi).

Mekânsal erişimde zorluk yaşanması sebebi ile yapılamayan aktivite ve faaliyetler

Temel bir kamu hizmeti olan erişilebilir ulaşım, kişilerin birçok hizmete erişimini ve toplumsal hayata katılımını etkileyeceği için bir haktır. Bir bölgedeki iyi planlanmış bir ulaşım ağı, insanların eğitim, sağlık ve diğer temel hizmetlere daha kolay erişmelerini sağlayabilir. **Bulguların ortaya koyduğu üzere, katılımcıların %60,3'ü (374 kişi) toplu taşıma kullanmak istemelerine rağmen fiziksel erişim zorlukları nedeniyle genel olarak zorluk yaşamaktadır** ve şehir içinde bir yerden bir yere gidememektedir veya çok zorlanmaktadır.

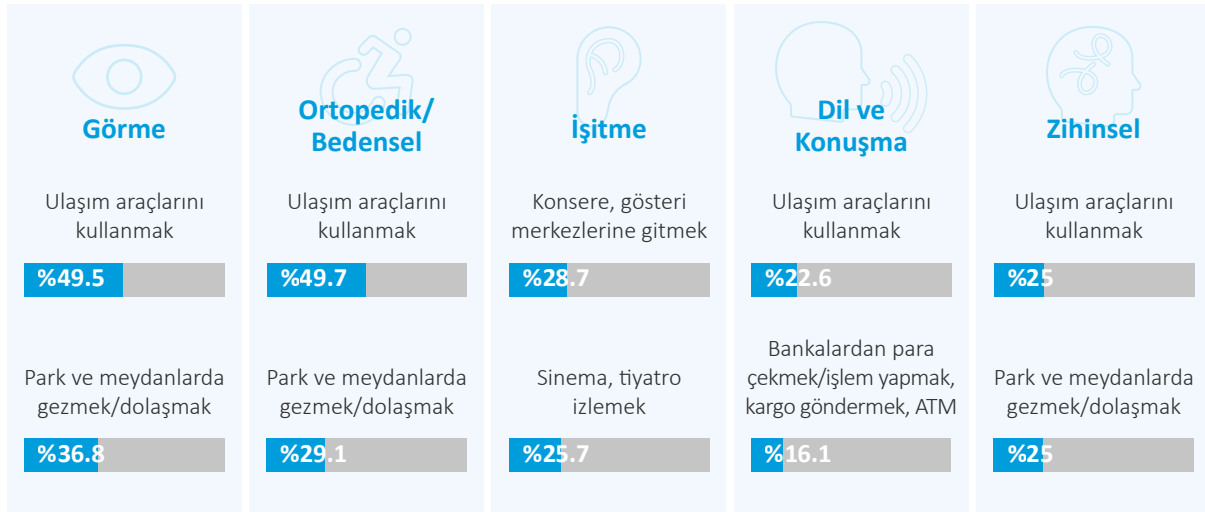
Benzer bir şekilde, halkın kullanımına açık olan park ve bahçeler gibi kamusal alanlara erişimde de zorluk yaşandığı gözlemlenmiştir. Katılımcıların %38,9'u istemelerine rağmen (241 kişi) park ve meydanlarda dolaşamamaktadır veya bu konuda ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Yine katılımcıların %35,5'i (220 kişi) marketlerden veya alışveriş merkezlerinde alışveriş yapmak istemelerine rağmen yapamamakta veya çok zor yapmaktadır, %32,4'ü (201 kişi) bankalardan para çekmek/işlem yapmak veya kargo göndermek konusunda engelle karşılaşmaktadır.

İstemesine rağmen fiziksel erişim zorlukları nedeniyle yapılamayan veya nadiren yapılabilen faaliyetler arasında kültürel faaliyetlere katılmak da ön plana çıkmaktadır: Bu konuda ören yerlerini gezmek (%29,4'a karşılık gelen 182 kişi), konsere veya gösteri merkezlerine girmek (%25,8'a karşılık gelen 160 kişi), sinema, tiyatro izlemek (%22,9'a karşılık gelen 142 kişi), müzeleri gezmek ve kütüphanelere gitmek (%22,3'a karşılık gelen 138 kişi) ve tatile gitmek, dışarıda yemek yemek (%20,6'a karşılık gelen 128 kişi) katılımcıların yapmak isteyip yapamadığı veya ciddi anlamda zorluk yaşadığı faaliyetler arasındadır. Sosyokültürel faaliyetlere fiziksel erişim zorlukları nedeniyle katılamama aynı zamanda bireyin kendini gerçekleştirme ve yaşam doyumuyla da yakından ilişkilidir. Diğer bir deyişle, fiziksel erişimle ilgili zorluklar, bireylerin bilgiye, eğitime ve kültüre erişimde zorluk/ yoksunluk yaşadığı durumu ifade eden "sanat yoksulluğu" kavramıyla açıklanabilir. Bulguların ortaya çıkardığı üzere, engelli kadınlar sanat yoksulluğu riski ile de karşı karşıya kalabilmektedir.

Aşağıda yer alan infografik, katılımcıların yapmak istediği fakat mekâna erişim zorluğu yaşadığı için yapamadığı veya yapmakta zorluk yaşadığı aktivite ve faaliyetleri engel türüne göre sunmaktadır.

ŞEKİL 19.

Engel Türüne Göre Erişim Zorluğu Çekilen Faaliyetler (%)

Temel kamusal hak ve hizmetlere erişimde fiziksel engeller: İstihdam, eğitim ve sağlık

Katılımcıların %14,7'si (91 kişi) mekâna erişim zorlukları nedeniyle çalışmak isteseler de çalışmadığını ya da ciddi zorluklar yaşadığını belirtmektedir.

Eğitim bölümünde, engelli kadınların yaşadığı zorluklara değinilmişti. Katılımcıların %35,6'sının (137 kişi) eğitim kurumlarına fiziksel erişimde zorluk yaşamaları nedeniyle eğitimlerine dilediği seviyeye kadar devam edemediği bulgusu, fiziksel erişimin toplumsal katılıma etkisini göstermektedir.

Katılımcıların %14,4'ü (89 kişi), sağlık hizmetinden yararlanmak istemesine rağmen mekâna erişemedikleri için yararlanamamaktadır veya önemli oranda zorluk yaşamaktadır.

Türkiye'deki siyasi partilerin engellilere yönelik faaliyetleri çerçevesinden değerlendirilmesi

Engelli kadınların, sivil toplum ve politika yapıcılarının engelli kadınlara yönelik izlediği strateji ve desteklere yönelik tutumları incelendiğinde, çalışma, Türkiye'deki siyasi partilerin engelli kadınlara yönelik politika ve uygulamalarını yetersiz bulduğunu, dahası, eğitim düzeyi arttıkça da yetersiz bulma eğiliminin de arttığını göstermektedir. Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar, çalışan engelli kadınların iş ortamında karşılaştığı zorluklar ilgili konular da politika ve uygulamaların yetersiz olduğunu düşünenler arasında belirginlik göstermektedir.

Katılımcıların Türkiye'deki siyasi partilerin engelli kadınlara yönelik politika ve uygulamalarını değerlendirmeleri incelendiğinde katılımcıların çoğunluğu (%66,6 veya 591 kişi) bu politika ve uygulamaları yetersiz bulmaktadır.

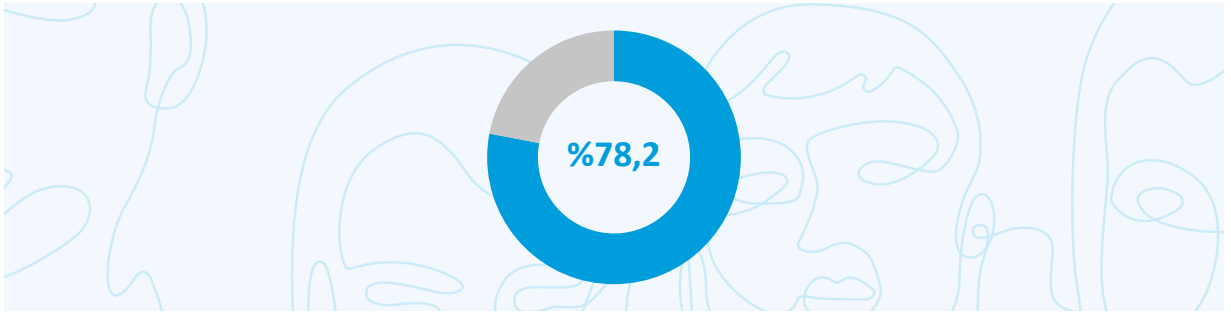
Katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça, siyasi partilerin politika ve uygulamalarını yetersiz bulma eğilimi de artmaktadır. Diğer bir deyişle, politika ve uygulamaları yetersiz bulanların oranı, hiç okula gitmemiş katılımcıların %50,5'ini (49 kişi), lise mezunlarının %64,5'ini (118 kişi), üniversite mezunlarının %81,1'ini (172 kişi) ve yüksek lisans ve doktora mezunlarının %84,0'ını (42 kişi) oluşturmaktadır.

Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin engellilere yönelik faaliyetleri çerçevesinden değerlendirilmesi

Sivil toplum örgütlerinin engelli kadın sorunlarına ilgisiz olduğunu düşünenlerin oranı da çoğunluktadır. Katılımcıların %78,2’si (698 kişi) “Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin engelli kadınların sorunlarıyla yeterince ilgilenmediğini düşünüyor musunuz?” sorusuna hayır veya kısmen cevabı vermiştir.

ŞEKİL 20.

Türkiye’deki Sivil Toplum Örgütlerinin Engelli Kadınların Sorunlarıyla Yeterince İlgilenmediğini Düşünenlerin Oranı (%)

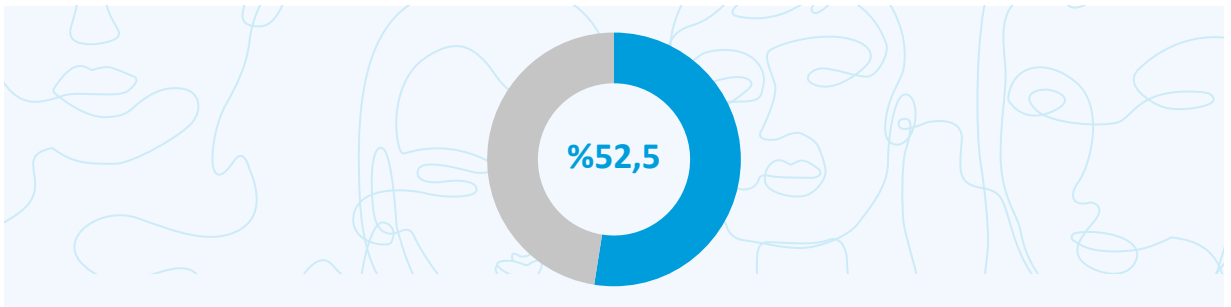
Katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça sivil toplum örgütlerinin yetersiz olduğunu düşünme oranı da artış göstermiştir.

Sivil toplum örgütlerinin engelli kadınların sorunlarıyla yeterince ilgilenmediğini düşünenlerin oranı, lise üstü eğitim düzeyine sahip katılımcılar arasında daha yüksektir (%60,7 veya 212 kişi). Lise ve altı eğitim düzeyindeki katılımcılar için bu oran %49’dur (255 kişi).

Gelir getirici bir işte çalışanların %64,8’i (217 kişi) ve çalışmayanların %46,4’ü (258 kişi) sivil toplum örgütlerinin engelli kadınların sorunlarıyla yeterince ilgilenmediğini düşünmektedir.

ŞEKİL 21.

Engelinden Dolayı Ayrımcılığa/Kötü Muameleye Uğrayan Katılımcıların Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin Engelli Kadınların Sorunlarıyla Yeterince İlgilenmediğini Düşünenlerinin Oranı (%)

Katılımcıların engelli bir kadın olarak çalışırken ne gibi zorluklarla karşılaştıkları üzerinde durulmuştur. Bu çerçeveden, cinsiyete dayalı ayrımcılığa/kötü muameleye uğrayan katılımcıların %67,7'si (21 kişi) ve engelinden dolayı ayrımcılığa/kötü muameleye uğrayan katılımcıların %52,5'i (32 kişi) Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin engelli kadınların sorunlarıyla yeterince ilgilenmediğini düşünmektedir.

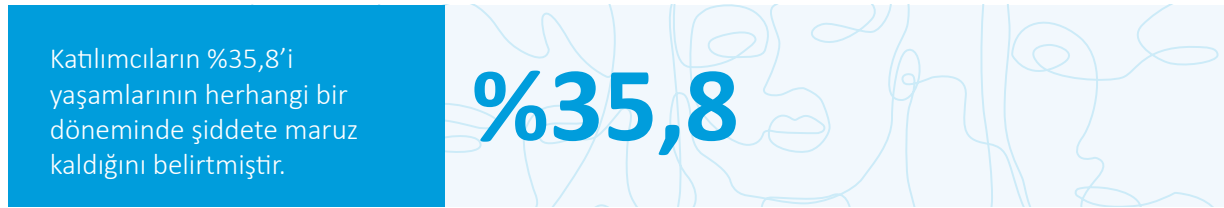
2.2.5 Şiddet ve kötü muamele

Engelli kadınlar yaşamın her alanında çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle şiddet, istismar ve zararlı uygulamalarla karşılaşma riskleri daha yüksek olmaktadır.

Katılımcıların %35,8'i (319 kişi) yaşamlarının herhangi bir döneminde şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

ŞEKİL 22.

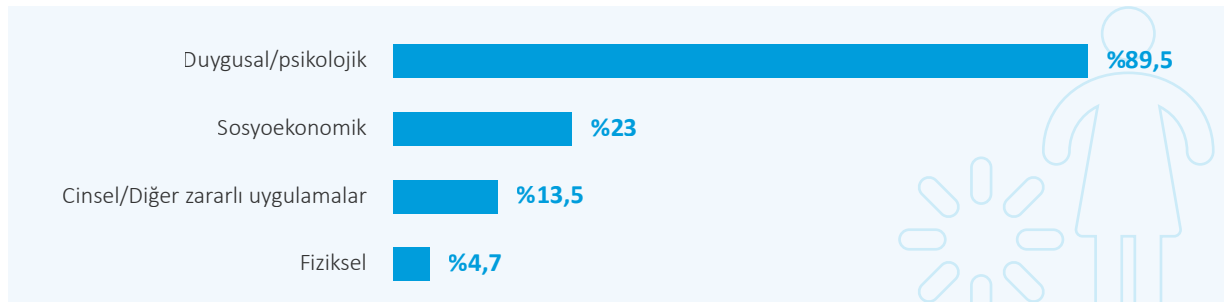
Yaşamlarının Herhangi Bir Döneminde Şiddete Maruz Kaldığını Belirtenlerin Oranı (%)

Katılımcıların maruz kaldıkları şiddet türleri arasında duygusal/psikolojik şiddet ön plana çıkmaktadır. **Şiddete maruz kaldıklarını belirten engelli kadınların %89,5'i (265 kişi) duygusal/psikolojik şiddet, %23'ü (68 kişi) sosyoekonomik şiddet, %13,5'i (40 kişi) cinsel şiddet/diğer zararlı uygulamalar ve %4,7'si (14 kişi) fiziksel şiddete maruz kalmıştır.**⁴

ŞEKİL 23.

Şiddete Maruz Kalma ve Kategorilere Göre En Sık Maruz Kalınan Şiddet Türleri (%)

4 Şiddet türlerini sınıflandırırken, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR, 2023) sunduğu çerçeve kullanılmıştır.

Maruz kalınan şiddet türleri incelendiğinde engellilikle ilişkilendirilen şiddet uygulama biçimlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Şiddet gören katılımcıların yaklaşık yarısının (%48'e denk gelen 146 kişi) toplum içinde engeliyle ilgili aşağılanmış, küçük düşürülmüş olduğu görülmektedir. En çok maruz kalınan bir diğer şiddet biçimi, engelle ilgili sözlü taciz ve hakarete uğrama (%43,8 veya 133 kişi) ve engellilik durumu nedeniyle görmezden gelinme ve gerekli ihtiyaçların karşılanmasından mahrum bırakılmadır (%37,8'e karşılık gelen 115 kişi). Ayrıca katılımcıların %14,8'i (45 kişi) engel durumları nedeniyle sosyalleşmelerinin engellendiğini belirtmiştir.

Engel seviyesine göre bulunan önemli bir fark da katılımcıların engel seviyesi arttıkça şiddeti bildireceği kurumların hiçbirini bilmeyenlerin oranının artmasıdır.

Şiddete maruz kalanların sosyodemografik özellikleri

Yaşa göre incelendiğinde anlamlı bir farklılık bulunmamakla birlikte, 30-49 yaş arasındaki kadınların şiddete maruz kalma oranı daha yüksektir (%40,9'a karşılık gelen 161 kişi). Boşanmış kadınların neredeyse yarısı şiddete uğradığını belirtirken (%49,1'a karşılık gelen 27 kişi), bekar kadınlarda bu oran %42,4 (163 kişi), evlilerde ise %27,3'tür (109 kişi).

Şiddete maruz kalma durumu, hanehalkı kompozisyonuna göre incelendiğinde, yalnız yaşayan kadınların %53,9'u (48 kişi) herhangi bir şiddet türüne maruz kaldığını belirtirken, bu oran anne/baba ile yaşayan kadınlarda %41,9 (135 kişi); eşi ve/veya çocukları ile yaşayan kadınlarda ise %26,4'tür (103 kişi). Bakım veren kişiler ile birlikte yaşayan kadınların %35'i (11 kişi) şiddete maruz kaldığını belirtmiştir.

ŞEKİL 24.

Katılımcıların Günlük Hayatlarında Yardıma İhtiyacı Olma ve Şiddete Maruz Kalma Durumu (%)

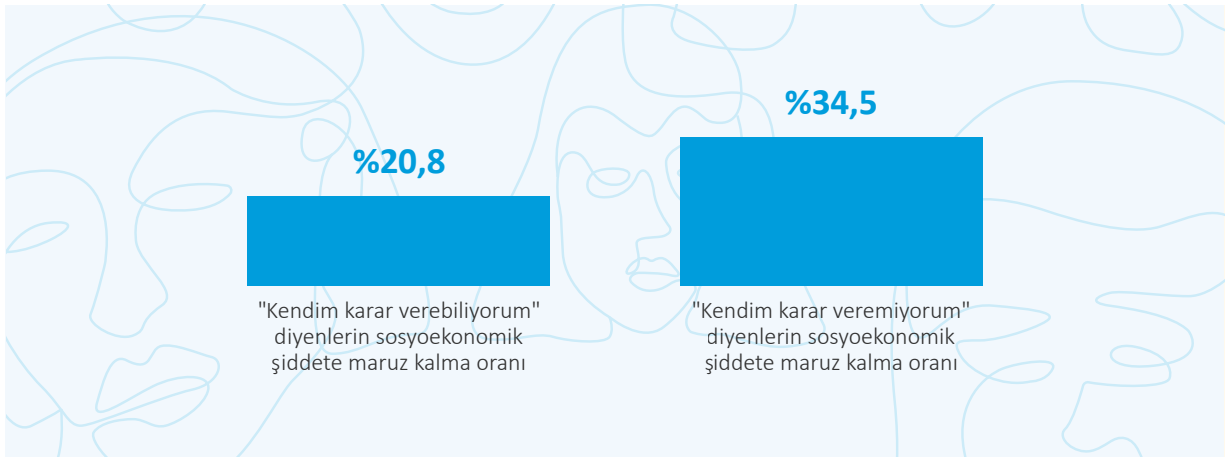
Günlük yaşamda yardıma ihtiyaç duyma seviyeleri, şiddete maruz kalıp kalmama durumuna göre incelendiğinde, gündelik işlerini yerine getirme konusunda daha sık yardıma ihtiyaç duyan kadınlar arasında şiddete maruz kalmanın daha yaygın olduğu gözlemlenmiştir: günlük işlerinde her zaman yardıma ihtiyaç duyan katılımcıların %48,2'si (27 kişi), sıklıkla yardıma ihtiyaç duyanların %46,4'ü (51 kişi) hayatının herhangi bir döneminde şiddete maruz kaldığını belirtirken; yardıma bazen ihtiyaç duyanların %32,5'i (116 kişi), nadiren duyanların %34,7'si (95 kişi) ve hiçbir zaman ihtiyaç duymayanların %33,3'ü (32 kişi) şiddete maruz kalmıştır.

Ekonomik özerklik ve şiddete maruz kalma

Kendi gelirinin nasıl harcanacağına dair kararları kendileri veren katılımcıların %34,5'i (10 kişi), kendileri vermeyen katılımcıların ise %20,8'i (40 kişi) sosyoekonomik şiddete maruz kalmıştır.

ŞEKİL 25.

Kendi Gelirini Harcama Konusundaki Özerklik ile Ekonomik Şiddete Maruz Kalma (%)

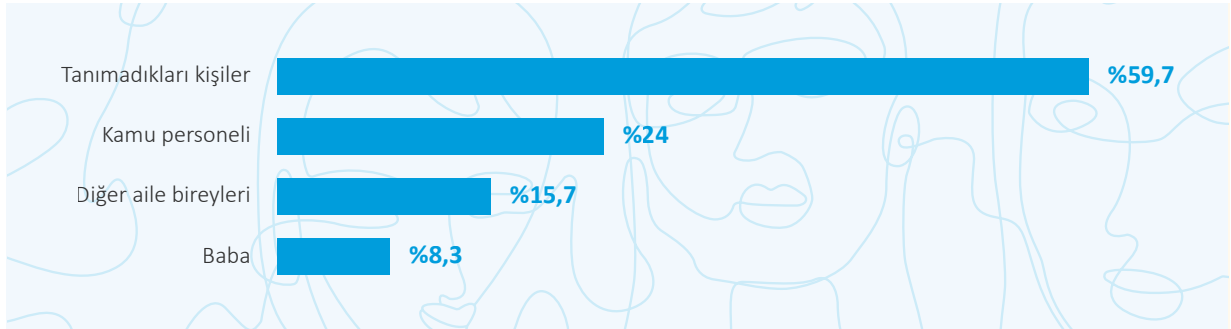
Çalışan kadınların %37,4'ünün (126 kişi), çalışmayan kadınların ise %35'inin (195 kişi) şiddete maruz kaldığı saptanmıştır. **Gelir getirici bir işte çalışma tek başına şiddete maruz kalmayı engellemeyi veya bu şiddet döngüsünden çıkmayı beraberinde getiremeyebilir.**

Şiddetin failleri

Medeni durumdan bağımsız olarak evli veya bekar olsun çalışmaya katılan ve şiddet gördüğünü belirten engelli kadınların büyük çoğunluğu %59,7'si (187 kişi) tanımadıkları kişiler tarafından şiddete/kötü muameleye maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Şiddet gördüğünü belirten engelli kadınların %24'ü (75 kişi) ise kamu personeli tarafından, %15,7'si (49 kişi) diğer aile bireyleri tarafından ve %8,3'ü (26 kişi) babası tarafından şiddete maruz kalmıştır.

ŞEKİL 26.

Maruz Kalınan Şiddetin Failleri (%)

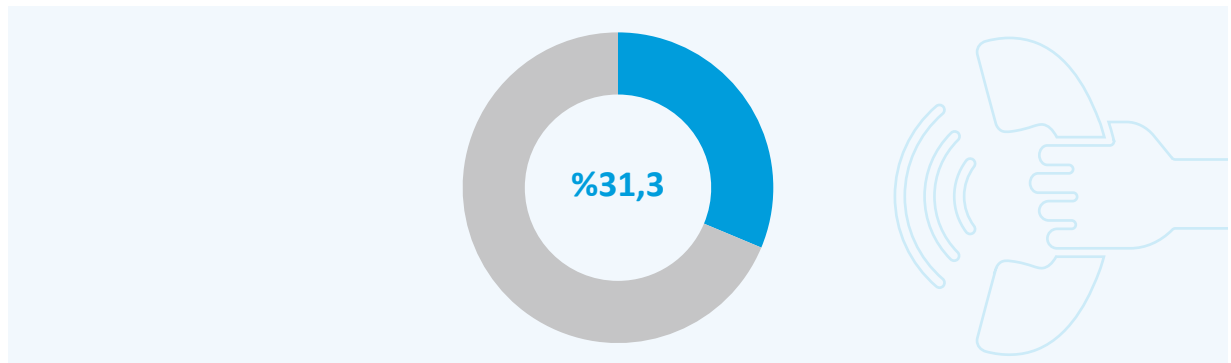

Maruz kalınan şiddetin paylaşılması ve raporlanması

Katılımcıların büyük çoğunluğu uğradıkları şiddeti bildirmemişlerdir. Yalnızca %31,3'ü (96 kişi) bugüne kadar maruz kaldıkları zorbalık, istismar veya şiddeti herhangi bir kişi/kuruma bildirmiş veya başkalarıyla paylaşmıştır.

ŞEKİL 27.

Maruz Kalınan Şiddetin Paylaşılma/Bildirilme Oranı (%)

Şiddet büyük oranda arkadaş ve aile çevresinde konuşulmaktadır: şiddeti paylaşan katılımcıların yarısı (%52,1) (50 kişi) yaşadıklarını yakın arkadaşlarıyla, %44,8'i (43 kişi) aile üyeleriyle, %28,1'i (27 kişi) ise eşleri veya partnerleriyle paylaştığını ifade etmiştir. Şiddetin kurum kuruluşlara raporlama oranı %34,4 (33 kişi), kolluk kuvvetleriyle paylaşılma oranı ise %16,7'dir (16 kişi).

Maruz kaldıkları şiddeti üçüncü taraflar ile paylaşan katılımcıların yalnızca %25,3'ü (23 kişi) bildirimlerinden sonra gerekli önlemlerin alındığını belirtmiştir.

Şiddete uğrama durumundan bağımsız olarak, tüm katılımcıların %83,3'ü (739 kişi) KADES dışındaki, 183, 112, 155, aile içi şiddet hattı, belediye destek hattı vb. acil yardım hatlarını bilirken, %66,7'si (594 kişi) KADES uygulaması hakkında bilgi sahibidir. **Bu oran dernekler %36,4 (324 kişi) ve ŞÖNİM %21,2 (189 kişi) için daha düşüktür.** Daha önce şiddete uğrayıp uğramama durumuna göre incelendiğinde ise, şiddete uğramış kadınların %45,6'sının (31 kişi) kurumların hiçbirisi hakkında bilgisi yokken, daha önce şiddete uğramamış kadınlarda bu oran az da olsa düşüktür (%54,4'e karşılık gelen 37 kişi).

Engelli kadınların psikososyal iyilik halleri ve günlük yaşamda endişe duydukları alanlar

Literatürde, engelli kadınların birçok eşitsizliğe ve ayrımcılığa maruz kaldığı, başta psikolojik/duygusal şiddet olmak üzere şiddetin farklı türlerine de maruz kaldıkları sıklıkla dile getirilmektedir. Bu nedenle, en çok endişe duydukları alanların belirlenmesi, iyilik hallerini arttırmak için atılabilecek adımların belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Katılımcılara yaşadıkları yerde güvende hissedip hissetmedikleri, halka açık alanlarda şiddete maruz kalma konusunda endişe edip etmedikleri, romantik ilişki yaşamak veya çocuk sahibi olma konusunda kaygıları olup olmadıkları sorulmuştur. Buna göre, kadınların %51,8'i (458 kişi) bu alanlarda herhangi bir endişe duymadığını belirtirken, yaklaşık yarısı da endişe duyduğu alanları belirtmiştir. **Engelli kadınlar en çok çocuk doğurma ve yetiştirme konusunda endişe duymaktadır (%38,5'e karşılık gelen 164 kişi). Bunu, başkalarının ne düşündüğüne dair endişeler takip etmektedir (%36,4'e karşılık gelen 155 kişi).**

Engellilik türü ve seviyesine göre de farklı endişeler ortaya çıkmaktadır. Örneğin, görme engellilerde yabancılar tarafından saldırıya uğramak endişesi ön plandadır (görme engelliler içinde %44,6'ya karşılık gelen 74 kişi), işitme engelliler ise romantik ilişki (%47,6'ya karşılık gelen 20 kişi) ve çocuk yetiştirme (%50'ye karşılık gelen 21 kişi) konularında endişe taşımaktadırlar. Ortopedik/bedensel engellilerde ise başkalarının ne düşündüğüne ilişkin (%38,7'ye karşılık gelen 70 kişi) ve çocuk doğurma/yetiştirmeye ilişkin (%38,7'ye karşılık gelen 70 kişi) endişeler ön plana çıkmaktadır.

2.3 Bakım Veren/Vasi/Aile Üyesi Aracılığı ile yapılan Anketin Temel Bulguları

Bu bölümde “bakım veren soru kâğıdından” gelen bilgiler derlenmiştir. Bu araştırmada bakım verenlere ilişkin herhangi bir veri toplanmamıştır. Toplanan verilerin tamamı engelli kadınların kendisi hakkındadır.

Bilgileri bakım verenleri tarafından sağlanan engelli kadınların yaş grupları incelendiğinde %39,8’inin 18-29 yaş grubunda (37 kişi), %33,3’ünün 30-49 yaş grubunda (31 kişi), %19,4’ünün 50-59 yaş grubunda (18 kişi) ve %7,5’inin 60 yaşından büyük olduğu (7 kişi) görülmektedir.

2.3.1 Eğitim

Bakım veren soru kâğıdından gelen bilgilere bakıldığında çarpıcı bir bulgu olarak verileri derlenen engelli kadınların çok büyük bir kısmının (%78’e karşılık gelen 70 kişi) hiç okula gitmediği tespit edilmiştir.

2.3.2 Hanedeki gelir kaynakları

Bakım verenlerin paylaştıkları bilgilere göre, engelli kadınların hanelerinin gelir kaynakları incelenmiştir. Buna göre, en yaygın gelir kaynağı olarak **hanedeki diğer bireylerin geliri (%79,6) öne çıkmaktadır (74 kişi). Daha sonra sırayla evde bakım aylığı (%28 veya 26 kişi), emekli aylığı (%21,54 veya 20 kişi) ve engelli aylığı (%11,8’e karşılık gelen 11 kişi) gelmektedir.**

Hanehalkı kompozisyonuna göre gelir kaynakları incelendiğinde, hem bakım veren kişi ile beraber kalan engelli kadınlar hem de anne/babası ile yaşayan engelli kadınlar için hanenin ana gelir kaynakları olarak sırasıyla; hanedeki diğer bireylerin gelirleri, evde bakım aylığı ve emekli aylığı öne çıkmaktadır. Eşleri/çocukları ile yaşayan engelli kadınlar için ise ilk üç sırada yer alan gelir kaynakları; hanedeki diğer bireylerin gelirleri, emekli aylığı ve işinden elde ettiği gelirdir.

2.3.3 Gelir düzeyi ve yaşam standardı

Katılımcıların %55,9’u bakım verdikleri engelli kadınların harcamalarının gelirinden fazla olduğunu düşünmektedir (52 kişi). Bu oran verileri kendilerinden toplanan engelli kadınların verisiyle kıyaslandığında oldukça yüksektir. Diğer bir deyişle, bakım verenlerle birlikte yaşayan engelli kadınların gelir düzeyi ve yaşam standardı, diğer engelli kadınlardan daha düşüktür.

2.3.4 Çalışma durumu

Bakım verenlerinin verdiği bilgiye göre, katılımcıların neredeyse tamamı (%96,8) şu anda gelir getirici bir işte çalışmamaktadır (90 kişi).

2.3.5 Engelle ilgili yardımcı cihazlara erişim

Bakım verenler tarafından edinilen bilgiye göre, **engelli kadınların %74,4'ünün (67 kişi) engelleri ile ilgili kullandıkları/ihtiyaç duydukları yardımcı cihaz/malzemelere** kolaylıkla erişemedikleri tespit edilmiştir. Başka bir deyişle; her 10 engelli kadından yaklaşık olarak 7 tanesi yardımcı cihazlara kolaylıkla erişememektedir. Raporun ilk bölümünde de bahsedildiği üzere; bu araştırmaya kendileri katılan engelli kadınlar için bu değer her 10 engelli kadından 4 tanesi olarak belirlenmiştir.

Gündelik iş ve faaliyetlerini yürütürken sıklıkla (%76,9 veya 10 kişi) ve her zaman (%82,5 veya 52 kişi) yardıma ihtiyaç duyan katılımcıların, engelleri ile ilgili kullanılan yardımcı cihaz/malzemelere erişim konusunda daha fazla zorluk yaşadıkları gözlemlenmiştir. Bu oranlar, verileri kendileri tarafından derlenen katılımcıların oranlarından yine daha yüksektir. Bu araştırmada; **bakım verenin desteğine ihtiyaç duyan engelli kadınların yaşadıkları zorluklar, diğer engelli kadınlara göre daha fazla oranda dile getirilmiştir.**

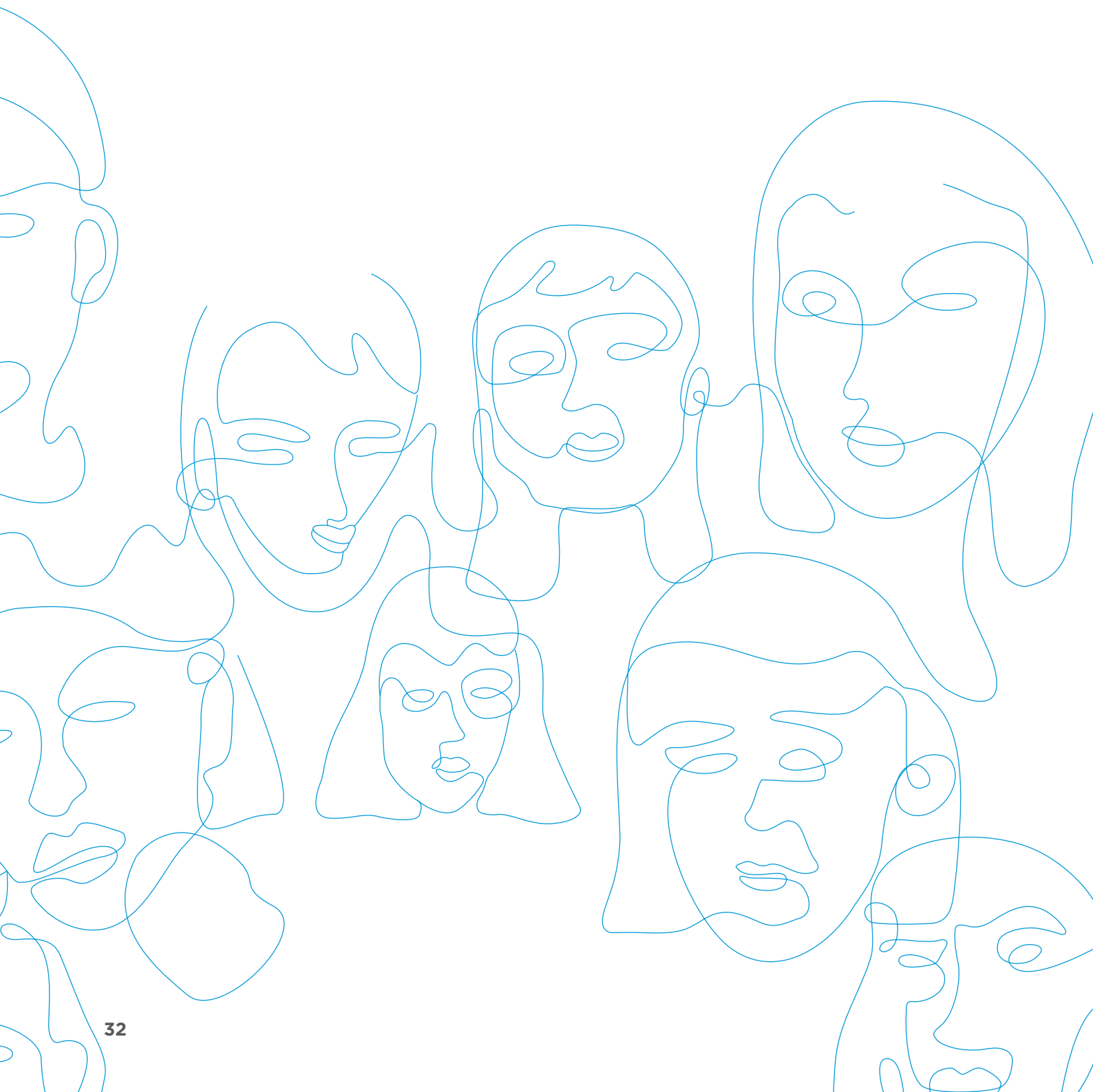
2.3.6 Sosyal güvenlik

Bakım verenler; katılımcıların %87,1'i SGK güvencesine sahip olduklarını belirtmiştir (81 kişi). Bu oran araştırmaya kendileri katılan engelli kadınların oranından (%77,1) yüksektir.

Katılımcıların sosyal güvencelerinin sağlık harcamalarını karşılama durumları incelendiğinde, %53,6'sı sosyal güvencelerinin yardımcı cihaz ve malzemelerin hiçbirini karşılamadığını belirtmişlerdir (45 kişi). Sosyal güvencelerinin yardımcı cihaz ve malzemelerin bir kısmını karşıladığını belirtenlerin oranı ise %14,3'dir (12 kişi). "Diğer sağlık harcamalarının bir kısmını sosyal güvencem, bir kısmını kendim karşılıyorum" diyen katılımcıların oranı ise %66,7 olarak belirlenmiştir (56 kişi).

2.3.7 Halkın kullanımındaki binalara erişim

Bakım verenlerden gelen bilgiye göre; engelli kadınların %32,6'sının (30 kişi) halkın kullanımına açık binalara ve alanlara girişte veya kullanımda zorluk yaşadığı, %55,4'ünün ise bazen zorluk yaşadığı belirtilmiştir (51 kişi). Her iki oran da verileri kendilerinden toplanan engelli kadınların oranlarından yüksektir. Başka bir deyişle bakım verenlerden derlenen veriye göre, her 10 engelli kadının yaklaşık olarak 9'u için zorluk yaşama durumlarına evet ya da bazen cevabı verilmiştir. Engelli kadınlardan derlenen veriye göre bu oran her 10 kadın için 7 kişidir. Katılımcıların %12'sinin ise (11 kişi) hiç zorluk yaşamadığı belirtilmiştir.

3. NİTEL SAHA

ÇALIŞMASINA İLİŞKİN

BİLGİ VE BULGULAR

Raporun bu bölümünde nicel saha çalışmasını takiben yürütülen odak grup çalışmalarına ilişkin bilgi ve bulgular sunulmaktadır.

Toplam 33 kadınla 6 odak grup görüşmesi çevrimiçi gerçekleştirilmiş ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Ses kayıtları yazıya aktarılmış ve analiz edilmiştir. Anlamlı kısımlar kodlanmış ve alt temalar ve temalar çerçevesinde derlenerek okuyucuya sunulmuştur.

3.1 Sağlık ve İyilik Hali Odak Grup Bulguları

görüşme, yaşları 21 ile 45 arasında değişen üçü görme engelli, biri tekerlekli sandalye kullanıcısı ve diğeri kronik bir hastalığa sahip beş kadının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Tüm katılımcılar eğitim veya istihdam yaşamına aktif katılmaktadır. Lisans öğrencisi olan bir katılımcının dışında, tüm katılımcılar lisans veya yüksek lisans derecesine sahiptir. Tüm katılımcılar aileleri ile birlikte yaşamaktadır. Grupta sağlıklı olma hali, sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar, engelli kadınların gündelik yaşamına etkisi ile çözüm önerileri üzerine tartışılmıştır. Paylaşımlar, **sağlıklı olma hali, sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar ile cinsel sağlık ve üreme sağlığı** hizmetlerinde yaşanan zorluklar olmak üzere üç tema etrafında yoğunlaşmıştır.

Katılımcılar sağlığın genelde “normal” olmayla ilişkilendirildiğini, engelli kadınların “sağlamcı” bir bakış açısıyla karşı karşıya kaldığını aktarmıştır. Sağlıklı olmak engelli hakları aktivizminin önemli bir sacayağı olan bağımsız yaşam ilkesiyle ve erişilebilir bir yaşam sürdürebilme imkanıyla özdeşleştirilmiştir. Engelli kadınların sağlık hizmetlerine erişiminde yaşanan zorluklar erişilebilirlik, sağlık hizmeti veren personelin sağlamcı ve önyargılı tutumları ve ekonomik eşitsizlikler olarak sıralanabilir. Bu bulgu, araştırmanın nicel verilerinden elde edilen bulgularla büyük bir paralellik göstermektedir. Daha da derine inildiğinde, Türkiye’deki sağlık politikalarının sosyal bir devlet politikası olmaktan çok, aileyi merkeze alan ve böylece engelli kadınları aileye bağımlı hale getiren politikalar olduğu görülmüştür.

Engelli sağlık kurulu raporunun engellilikle ilgili her türlü hizmet ve haktan yararlanmak için bir ön koşul olması ve belirleyici olanın rapordaki engellilik yüzdesi olması hizmet ve

haklara erişimde öne çıkan bir sorun olmuştur. Rapor alma sürecinde, kısa muayene süreleri gibi sağlık sisteminin genel problemlerinin etkili olduğu ve bu durumun pek çok hak ve hizmete erişimi belirleyen bu raporun geçerliliğini sorgulanabilir hale getirdiği tartışılmıştır. Sağlık hizmeti alırken kendisine eşlik eden biri bulunması halinde, sağlık personelinin sıklıkla engelli kadını değil, ona eşlik eden kişiyi muhatap aldığı ve bu durumun katılımcılar tarafından bir çeşit ayrımcılık olarak algılandığı da önceki bulgulara paralel biçimde ortaya konmuştur. Ayrıca sağlık personelinin tutumunun kadınların sosyoekonomik düzeylerine göre farklılaştığı, dolayısıyla konu ele alınırken daha kesişimsel bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim çalışmanın ilk basamağında yalnızca tek bir soruyla taranmış, derinlemesine bilgi almak mümkün olmamıştır. Bu konuda bağımsız karar alabilmeyi irdeleyen soru kayda değer bir oranda yanıtsız bırakılmıştır. Odak grupta ailelerin engelli kız çocukları olmasına rağmen toplumsal cinsiyet ve engellilik bağlamında farkındalığının olmamasının engelli kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı alanında bilgiye erişememesine neden olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca bu durumun engelli kız çocuğunun beden mahremiyetinin ihlaline yol açabileceği tartışılmıştır. Örneğin, görme engelli bir katılımcı pedlerin üzerinde Braille ile bilgilendirme, erişilebilir görseller ve videolar olmadığı için engelli kız çocuklarının bunu nasıl kullanacağını bilmediğini ifade etmiştir. Bu durumda, annelerin pedi hazırlayarak kızlarına verdikleri, bunun da beden bütünlüğü, mahremiyet ve bağımsız yaşam gibi konularda engelli kadınları daha da dezavantajlı hale getirdiğini belirtmiştir. Benzer biçimde korunma yöntemleri ile ilgili bilgilerin ve kullanım talimatlarının ve hamilelik testlerinin her engel grubu için erişilebilir olmaması, engelli kadınların beden bütünlüğü ve mahremiyeti için engel teşkil etmektedir. Engele özgü erişilebilirlik koşullarının sağlandığı cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimlerinin ve materyallerinin gerekliliğinin bir defa daha altı çizilmiştir.

Engelli kadının bedeniyle ilgili kararlara sağlamcı tutumlarla müdahale edilmesi, kişisel mahremiyete saygı duyulmaması gibi sorunlar engelli kadınların üreme sağlığı hizmetlerine erişirken karşılaştığı önemli bir eşitsizliğe işaret etmektedir. Halen engelliliğe yaklaşımda tıbbi model yaklaşımının yaygın olması, doktorların engelli bireylerin insan haklarına ilişkin farkındalığının olmaması, üstelik toplumsal cinsiyet nezdinde de 'sağlıklı'/'sağlıklı olmayan', 'sağlam'/'sakat' ikiliğinin ve hiyerarşisinin yeniden üretilmesi, kapsayıcı ve eşit sağlık hizmetine erişimi engellemektedir. Engelli kadınların anne olma istekleri ve kararları doktorlar tarafından açıkça ve incitici biçimde eleştirilebilmektedir. Tıp eğitiminde toplumsal cinsiyetle birlikte engelliliğe dair farkındalık oluşturacak bir eğitimin tasarlanması ve yaygınlaştırılması ihtiyacı katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

3.2 İstihdama Katılım Odak Grup Bulguları

Tamamı aktif olarak iş yaşamında yer alan üçü görme, üçü de bedensel engelli toplam altı kadının katılımıyla gerçekleştirilen odak grup görüşmesinde engelli kadınların yaşadıkları güçlükler ele alınmıştır. Yaşları 25 ile 44 arasında değişen katılımcıların biri özel, beşi ise kamu sektöründe çalışmaktadır. Eğitim düzeyleri en az dört yıllık lisans düzeyindedir. Tartışmalar üç temel tema etrafında şekillenmiştir: **engelli ve kadın olmanın eğitim ve meslek seçimine, iş bulma ve çalışma hayatına ve kariyer hedeflerine ve kariyer gelişimine olan etkisi.**

Engelli kadınların üniversitede bölüm seçerken ve seçtikleri bölümde ders seçerken özgür seçimler yapamadıkları görülmüştür. Nicel bulguları destekler biçimde, bedensel engelli kadınlar için fiziksel erişilebilirlik görme engelli kadınlar için ise dijital erişilebilirlik sorunlarının eğitim hayatında karşılaşılan temel bir ayrımcılık unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle görme engelli katılımcılar için eğitimleri sırasında okuyucu ve işaretleyici taleplerinin karşılanması veya uygun niteliklere sahip olmayan kişiler aracılığıyla karşılanması önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Okuyucu ve işaretleyici sorunu kendisi ve iki kız kardeşi Cerebral Palsy olan başka bir katılımcı için daha farklı bir boyut kazanmıştır. Kardeşinin konuşması işaretleyiciler tarafından anlaşılamadığından, bu katılımcı konuşma güçlüğü çeken kız kardeşinin tüm akademik uyumlaştırmalarını üstlenmiştir.

Katılımcılar çalışma hayatlarında, iş yerinde istenmeme, becayişe veya görevlendirme istemeye zorlanma, düşük beklenti gibi ayrımcılıkla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. İş yerinde istenmeme kamu kurumlarına atanan engelli kadınların kurum yöneticileri tarafından pozisyona uygun görülmemesi ve becayiş veya görevlendirme isteme gibi seçeneklere yönlendirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Engelli kadınlara ilişkin beklentinin düşük olması teması kapsamında görevlendirme yapılmaması, sorumluluk verilmemesi, aynı kadroda çalışan akranlardan daha az iş verilmesi, kişi yetkin olmasına rağmen iş verilmemesi, iş yerinde görünürlüğün olamaması, sergilenen üstün performansa değer verilmemesi gibi deneyimler ortaya çıkmıştır. Kadınlar adeta amirlerini iş yapabileceklerine ikna etmek zorunda bırakılmaktadır. Sürekli kendini kanıtlama baskısı iş hayatındaki engelli kadınları yıpratmaktadır. Nicel şiddet verileri toplanırken sorulan, engelden utanılması nedeniyle sosyalleşmenin engellenmesi durumu iş yaşamında da engelli kadınları kısıtlamıştır. Engelli kadınlar kendi alanlarındaki uzmanlar veya meslektaşlar kurumlarına geldiklerinde amirleri tarafından gizlenmiş, böylece mesleki gelişimleri ve ağ kurma imkanları engellenmiştir. Önce özel sektörde sonra kamuda çalışmış bir görme ve bir bedensel engelli kadın, kamuya geçerek kariyer gelişimlerini olumsuz yönde etkilediklerini düşündüklerini aktarmıştır. Katılımcıların çoğu gelecek için farklı kariyer planları olduğunu paylaşmıştır. Engelli olmaktan dolayı karşılaşılan önyargılar kadınların kariyer hedeflerini de gölgelemektedir.

Katılımcılar, engelli kimliklerinin oluşmasına da paralel olarak hak savunuculuğu becerilerinin ve motivasyonlarının arttığını belirtmiştir. Ancak eğitim kurumlarında hak aramanın iş yaşamında hak aramaktan daha kolay olduğu aktarılmıştır. Kamu çalışanı kadınların kurumların hantallığı nedeniyle hak arama mücadelelerinde zaman zaman yılgınlığa düştüğü belirtilmiştir. Sonuç alamayan kadınlarda öğrenilmiş çaresizlik, sonuç alabilenlerde ise tükenmişlik gözlenmiştir.

3.3 Şiddet ve Ayrımcılık Odak Grup Bulguları

Bu grupta şiddetin kapsamı oldukça geniş tutulmuş, ayrımcılık da bu kapsama dahil edilmiştir. Odak grup görüşmesine ikisi bedensel, üçü görme engelli toplam beş kadın katılmıştır. Katılımcıların yaşları 27 ile 53 arasında değişmekte olup tümü lisans mezunudur ve istihdama aktif katılmaktadır. Grupta engelli kadınların şiddet ve ayrımcılık deneyimleri ve şiddete karşı yaptıkları savunuculuk ele alınmıştır.

Katılımcıların şiddeti yalnızca fiziksel ve cinsel şiddet bağlamında ele almadıkları, duygusal veya psikolojik şiddeti de şiddet kapsamına almada hemfikir oldukları görülmüştür. Ancak, araştırmanın nicel kısmında sosyoekonomik veya psikolojik şiddet kapsamına dahil edilen koltuk değneklerinin kişinin mobilitesini kısıtlamak amacıyla kasten uzak bir yere konulması gibi bazı engelliliğe özgü şiddet örneklerinin bazı katılımcılar tarafından şiddet olarak tanımlanmadığı görülmüştür. Odak grubun, katılımcıların bu konudaki farkındalıklarını arttırdığı, geriye dönüp yaşadıklarını düşündüklerinde maruz bırakıldıkları olumsuz davranışların şiddet olarak tanımlanabileceği görüşünü benimsedikleri söylenebilir. Bedensel engelli katılımcıların fizik tedavi kapsamında sürekli zorlandığı, davranışlarına müdahale edildiği ve sıklıkla kendilerinde değiştirilmesi gereken kusurlu bir şeyler olduğu mesajını aldığı, bunların da iyi niyetli bile olsa erken çocuklukta başlayan ve süre gelen psikolojik şiddet olarak tanımlanabileceği aktarılmıştır. Görme engelli katılımcılar açısından ise zorla yatılı okula gönderilme ve öğretmenlerin uyguladığı psikolojik ve fiziksel şiddet erken dönem şiddet yaşantıları olarak kayda geçirilmiştir. Engelli çocukların yaşadığı akran zorbalığının en temelde de dışlanma ve ötekileştirilmenin altı çizilmiştir. Bu anlamda okul psikolojik danışmanlarının özellikle de kaynaştırma öğrencileri bağlamında ortaya koyacağı müdahale programlarının gerekliliği ve önemi bu grup aracılığıyla vurgulanmıştır.

Nicel veriyle değinilmeyen ancak odak grupta kadınların tamamı tarafından gündeme getirilen bir başka örtük şiddet türü ise mikrosaldırancılık deneyimleridir. Anlatılan mikrosaldırılar, kişisel alanın yok sayılması, engelli olduğu için kendisine acınması, toplumsal cinsiyet rollerine, kadın olmaya, engelli oldukları için uygun görülmemesi, sosyal ve ekonomik olarak aşağı görülmesi ve dilenci muamelesi görme olarak sıralanabilir. Engelli kadınlar kendilerine çok rahat biçimde cinsel yaşamlarıyla ilgili soruların yöneltildiğini, bunun da kişisel alanın ihlali olduğunu

aktarmıştır. Engelli kadınların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadınlardan beklenen bakım verme rolünü yerine getiremeyeceği için uygun bir eş adayı olarak görülmedikleri, evlenme aşamasına geldiklerinde eş adaylarının ailelerinin sözlü ve psikolojik şiddetine maruz kaldıkları aktarılmıştır.

Tüm katılımcılar yardım etme amacıyla kendilerine izinsiz ve kimi zaman da habersiz biçimde dokunulduğundan söz etmiştir. Bu engelli olmayan kadınlar için fiziksel taciz olarak görülürken, engelli kadınların bu konudaki şikayetleri çoğunlukla haksız ve yersiz görülmektedir. Kadınlar hem yüz yüze etkileşimlerde hem de sanal ortamda cinsel tacizin hedefi haline getirildiklerini aktarmıştır.

Beş kadından üçü yaşadıkları ayrımcılığı ya da taciz olaylarını hukuki boyuta taşıdıklarını, ya da Türkiye İnsan Hakları Kurumuna başvurduklarını paylaşmıştır. Şiddetin bildirilmesinin engelli kadının daha çok şiddete maruz kalmasına neden olabildiğinin altı çizilmiştir. Bu gruptan elde edilen verilerin önemi yadsınamayacağı gibi tüm şiddet deneyimlerini veya tüm engelli kadınları temsil ettiğinin düşünülmesi gerçekçi olmayacaktır. Adalet erişim ve şiddetle mücadele mekanizmalarının erişilebilirliği gibi konular şiddet odaklı bir grup yürütülmesine rağmen yeterince irdelenememiştir.

3.4 Psikososyal Engelli Kadınlarla Gerçekleştirilen Odak Grup Bulguları

25- 42 yaş arası üçü de lisans veya lisansüstü eğitime sahip, istihdamda yer alan ve ailelerinden ayrı bir evde yaşayan üç kadının katılımıyla gerçekleştirilen görüşme katılımcıların kendilerini ve psikososyal engellerini tanıtmalarıyla başlamıştır. Görüşmede, katılımcıların ilk tanı aldıkları dönemden itibaren yaşadıkları zorluklar, mevcut ya da eksik destek mekanizmaları, sağlık sisteminde, eğitimde ve istihdamda karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların hayatlarına etkileri tartışılmıştır. Ayrıca, toplumsal hayatta karşılaştıkları ayrımcılık ve şiddet deneyimleri ve psikososyal engellilerin insan haklarına erişimlerini kolaylaştıracak çözüm önerileri hakkında bilgi toplanmıştır.

Psikososyal engelli kadınlarla gerçekleştirilen odak grup görüşmesi, ruh sağlığı meselesinin toplumun pek çok kesiminde hâlâ medikal bir bakış açısından değerlendirildiğini ve kişilerin kendi hayatlarına dair karar alma hakkı başta olmak üzere, pek çok haktan mahrum kalmalarına sebep olan bir işleyişin olduğunu göstermiştir. Eğitime, istihdama, toplumsal hayata katılma gibi haklarının ihlal edildiği ya da bu süreçlerde karşılaşılan ayrımcı ve damgalayıcı tutumların, kişilerin iyi oluşları üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmanın nicel verileri ışığında eğitime katılabilmenin pek çok diğer değişken için belirleyici nitelikte olduğu

görülmüştür. Eğitime katılım büyük ölçüde istihdama katılımı ve dolayısıyla ekonomik refahı ve özgürlüğü etkilemektedir. Sağlık hizmetlerine erişebilme de ekonomik refah ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla psikososyal engelli kadınlar eğitime katılım hakkını elde edemediklerinde başka pek çok alanda da dezavantajlı hale gelmektedir. Bu odak grup, pek çok hak mücadelesinde olduğu gibi, ruh sağlığı alanında da öznelere bir araya gelmeye, birbirlerinin deneyimlerinden öğrenerek güçlenmeye ve birlikte hareket etmeye ihtiyaç duydukları sonucunu ortaya koymuştur. Bunun yanında, kurum ve kuruluşların sundukları hizmetin kapsayıcılığını ve sağaltıcılığını arttırmak için kullanıcılardan gelen geribildirimlere açık olmalarının, sistemsel değişikliklerin gereği ve ruh sağlığında insan hakları ihlallerinin izlenmesi çalışmalarının önemi vurgulanmıştır.

3.5 Sağır Kadınlarla Gerçekleştirilen Odak Grup Bulguları

Odak grup 25-40 yaşları arasında kendilerini sağır olarak tanımlayan sekiz kadınla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, eğitim düzeyi, istihdama katılım ve birlikte yaşama bakımından çeşitlilik göstermektedir. Katılımcıların tümü Türk işaret dili bilmektedir ve çeviri iki tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşme araştırmanın nicel verilerine paralel biçimde eğitim, sağlık, istihdam, hizmetlere erişim ve toplumsal katılım ve şiddet temaları etrafında şekillenmiştir.

Sağlık hizmetlerine erişim daha çok engelli raporu alımı ve işitme cihazının temini anlamında ele alınmıştır. Kadınlar, maruz kalacakları iletişim problemleri ve rapor oranlarının düşürülmesi olasılığı nedeniyle kimi zaman sağlık hizmeti almayı ertelediklerini belirtmiştir. Cihaz kullanan kadınlar, cihazlar için sağlanan maddi desteğin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Sağlık personeli ile iletişim kuramamak hizmet alım sürecindeki en temel problem olarak ortaya çıkmıştır. İşaret dili tercümanı olduğu durumlarda, tercümanların Türk işaret dilinde yetkin olmaması, tercüman bulunmadığı durumlarda ise tercüman talebi için gerekli kurumlar arası yazışmalardan sağır kadınların sorumlu tutulması dikkat çekmiştir. Bazı sağlık personelinin teknolojinin sunduğu imkanlardan yararlanmayı reddetmesi, yani video görüşme aracılığıyla tercüme olanağını kullanmaması, halen keyfi uygulamaların kadınların sağlık hakkından yararlanmalarını engellediğini göstermiştir.

Katılımcılar, sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları problemlerde başvurabilecekleri şikâyet mekanizmaları hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiş, işaret dili tercümanlarının yetersizliğinin hak aramanın önünde de bir engel oluşturduğunun altını çizmiştir. Katılımcıların eğitim hakkından yararlanmalarının önündeki en büyük engel ise eğitim yöntemlerinin ve materyallerinin işitme engelliler için erişilebilir olmamasıdır. Bu nedenle sağır kadınlar en temelde Türkçe dilbilgisini tam olarak öğrenememekte ve okur yazar duruma gelememektedir veya bunu başarabilmek için çok yoğun bir kişisel çaba göstermek zorunda kalmaktadır. Böylece işaret dili tercümanı bulunmayan durumlarda alternatif olabilecek yazılı iletişim de uygun biçimde gerçekleşmemektedir. Eğitim hakkına erişim anlamında da işaret dili tercümanlarının büyük önem taşıdığının altı çizilmiştir. Her eğitim seviyesinde, sağır bireylerin bulunduğu sınıflarda işaret dili tercümanı bulunması gerektiği belirtilmiştir. Katılımcılar işiten bireylerle aynı ortamda çalışırken yaşanan iletişim eksikliğinin kendilerini yalnızlaştırdığını aktarmıştır. Ayrıca maruz kaldıkları mobbinge işlerini kaybetme korkusuyla karşı çıkamadıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar kendilerine ağır fiziksel işler yüklenmesini bir çeşit mobbing olarak değerlendirmiştir.

Erişilebilirlik ve toplumsal hayata katılım bakımından, işitme engelli katılımcıların yaşadığı zorluklar daha çok iletişim temellidir. Sağır kadınlar, sosyal ve kültürel etkinliklere katıldıklarında iletişim engelleri nedeniyle güçlük çekmektedir. Akran desteği ve grup aidiyeti, sağır kadınlar için önemli bir doyum kaynağıdır. Tüm katılımcılar işitme engelliler odaklı aktivist bir derneğin üyesidir ve derneğin hak temelli projelerini yararlı bulduklarını belirtmektedir. Şiddet bağlamı, grup görüşmesinde hem iş yaşamındaki mobbing hem de yakın ilişkilerdeki şiddet olarak ele alınmıştır. İşaret dili tercümanı bulunmamasının, sağır kadınların adalet mekanizmalarına erişimini kısıtladığı bu görüşmeyle bir defa daha ortaya konmuştur. Şiddet durumlarında adli süreçlerin yavaş işlemesi ve başvuru mekanizmalarının yeterince iyi tanınmaması da belirtilen sorunlar arasındadır; bu bulgu araştırmanın nicel kısmındaki verilerle de uyumludur.

3.6 Ne Eğitim Ne İstihdamda Yer Alan Kadınlarla Gerçekleştirilen Odak Grup Bulguları

Katılımcılara kişisel ve sivil toplum kanalları ile ulaşılan odak grup çalışmalarında bu grubun oluşturulması zorlayıcı olmuştur. Ne eğitimde ne de istihdamda yer alan kadınlar sivil toplumda da nadiren varlık gösterebilmektedir. Sonuç olarak odak grup görüşmesi, yaşları 26 ile 55 arasında değişen hayatlarının belli bir döneminde ne eğitimde ne istihdamda (NEET kategorisi) yer almış, üçü görme üçü de bedensel engelli toplam altı kadın ile gerçekleştirilmiştir. Kadınlardan yalnızca iki tanesi aktif olarak iş aramaktadır.

Grup tartışması, eğitime devam edememe verileri açısından araştırmmanın nicel kısmıyla paralellik göstermektedir. Engelli kadınlar eğitime devam edememeleriyle ilgili olarak ayrımcı tutumları ve fiziksel ve dijital erişilebilirlik sorunlarını dile getirmiştir. Kadınların hepsi iş arama süreçlerinden geçmiş ve ayrımcılıkla karşılaşmışlardır. Torpillerinin olmaması, ağır engelli olmak, fiziksel ve tutumsal engeller iş bulamamalarındaki temel sorunları oluşturmaktadır. Eğitim ve iş yaşamına dahil olamama beraberinde çoğunlukla yoksulluğu da getirmektedir. Bu gruptaki katılımcıların bir kısmı sosyal yardım destekleriyle geçimlerini sağlamaktadır. Engelli kadınların hepsi ekonomik olarak güçlük çektiklerini, bağımsız yaşamak istediklerini, gelecekle ilgili kaygılandıklarını, kişisel asistan ve akülü ya da özel donanımlı sandalye alabilmek için çalışabilmeyi çok istediklerini paylaşmıştır. Yine hepsi engelli maaşının aşırı düşük olmasından ötürü geçim sıkıntısı çektiklerini, engelli raporu ve bakım aylığı düzenlemelerinde getirilen yeni değişikliklerle beraber var olan yetersiz hizmetlere bile erişimin engellendiğini, sosyal devlet anlayışı kapsamında onurlu bir yaşamı hak etdiklerini dile getirmiştir.

4. SONUÇ

Çalışma, engelli kadınların özellikle nitelikli eğitime, istihdama ve sağlık hizmetlerine erişimde, kesişen eşitsizliklerle karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymaktadır. Katılımcıların neredeyse yarısı (%44,5), ekonomik zorluklar, erişilebilirlik sorunları ve aile desteğinin eksikliği gibi faktörler nedeniyle eğitime istedikleri seviyeye kadar devam edemediklerini belirtmişlerdir. Eğitimin önündeki engeller istihdamı da etkilemiş, ankete katılan engelli kadınların %62,3'ü gelir getirici bir işte çalışmadıklarını belirtmiştir. İş arama sürecinde karşılaşılan ayrımcılık ve eğitimle istihdam edildikleri iş arasındaki uyumsuzluk da yaygın sorunlardandır. Engelli kadınlar sağlık hizmetlerine erişimde ve kendi sağlık kararlarını alma konularında zorluklar yaşamaktadır. Toplumsal yaşama katılımda, kamusal alanlara, binalara ve kültürel etkinliklere erişimde sorunlar öne çıkmakta, siyasi ve sivil toplum aktörlerinin engelli kadınların sorunlarına ilişkin çalışmaları yetersiz bulunmaktadır. Birçok kadın şiddete, özellikle de psikolojik şiddete maruz kaldığını bildirirken, bu grubun büyük bir çoğunluğu (%59,7) şiddet faillerini tanımadıkları kişiler olarak ifade etmektedir. Zorbalık, istismar veya şiddet yaşayan engelli kadınların yalnızca %31,3'ü yaşadıkları hak ihlalini bireylerle veya kurumlarla paylaşmıştır.

Araştırmanın sonuçları, nicel ve nitel kısımlar göz önünde tutularak bir bütün olarak ele alınmalıdır. Nicel veriler, eğitime devam edebilmenin birçok diğer değişkenin şekillenmesinde, hak ve hizmetlere erişimde, kilit bir rol oynadığını göstermektedir. Araştırmaya katılan grubun eğitim düzeyi Türkiye'deki genel engelli kadın nüfusuna kıyasla daha yüksek olmasına rağmen yaşanan zorlukların yaygınlığı ve sıklığı dikkat çekicidir. Odak grup görüşmeleri yoluyla elde edilen nitel veriler, engelli kadınların özgün yaşam deneyimlerini ortaya koyarak, nicel verilerin yeterince aydınlatamadığı konuları açığa çıkarmada etkili bir araç olmuştur. Odak grup tartışmalarında ortaya çıkan ortak temalar, engelli kadınların maruz kaldığı olumsuz tutumlar, ayrımcılık ve erişilebilirlik sorunlarıdır. Bu sorunlar, engelli kadınların eğitim, sağlık, istihdam, adalete erişim, kişisel ilişkiler ve bağımsız yaşayabilme yetisi gibi birçok alanda yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Öte yandan, birçok odak grup tartışması katılımcılar için bir tür psikolojik destek işlevi de görmüştür. Katılımcılar, sorunlarının diğer engelli gruplarındaki kadınlar tarafından da paylaşıldığını ve hiç tanımadıkları kadınlarla ortak bir meselede birlikte mücadele eden bir grubun parçası olmanın olumlu bir deneyim olduğunu görmüş, böylece yalnız ve izole hissetmek yerine birlikte hareket etmenin gücünü deneyimlemişlerdir.

Araştırma sırasında karşılaşılan zorluklar ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi de dâhil olmak üzere uluslararası yükümlülükleri göz önüne alındığında, ulusal düzeyde, geçerli, güvenilir ve güncel istatistiksel veriye olan ihtiyaç bir kez daha önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, toplanan bilgi, istatistik ve verilerin farklı engel grupları, engel türleri, cinsiyet, yaş ve bölgesel farklılıklar temelinde ayrıştırılması gerekmektedir. Engelli kadınlara ilişkin çalışmalar ve veri analizleri yapılırken hak temelli bir perspektifin benimsenmesi, ve göstergelerin oluşturulması gerekmektedir. Hak temelli perspektif, engelli kadınların deneyimlerini insan hakları çerçevesinde ele alarak, her alanda eşitlik, onur ve ayrımcılığa uğramama haklarının altını çizirken toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi bu bakışı derinleştirmektedir. Toplumsal cinsiyet ve engelliliğe dayalı eşitsizlik ele alınırken, diğer dezavantajlı kimliklerle örtüşen ve ayrımcılığa neden olan yapıların da araştırılması gerekmektedir. Bu nedenle kesişimsel bir perspektif önem kazanmaktadır. Yürütülecek araştırmalarda derinlemesine nitel çalışmalar yürütmek, engelli kadınların eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri ve kamu hizmetlerine erişimde karşılaştıkları özel zorlukları ve hak ihlalleri tespit etmek açısından önemli içgörüler sağlayacaktır.

Engelli kadınların karşılaştıkları sorunlar genellikle çok katmanlıdır. Bu nedenle, **politikalar hem toplumsal cinsiyet açısından duyarlı hem de engelliliği kapsayıcı bir şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.** Bu politikalar, engelli kadınlar ve kız çocuklarının haklarından yararlanmalarını, hizmetlere erişimlerini ve herkesle eşit, tam ve anlamlı toplumsal ve siyasi hayata katılımını hedeflerken bunu engelleyen sistemik, tutumsal ve çevresel engelleri de ele almalıdır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin Türkiye'nin ilk raporuna ilişkin Sonuç Gözlemleri'nde (2019) önerildiği gibi, engelli kadınlar ve kız çocuklarının gelişimi ve güçlenmesi için spesifik mevzuat ve politikalar benimsenmeli, pozitif ayrımcılık tedbirleri alınmalı ve engelli kadınların ve kız çocuklarının hakları genel kamu politikalarına ana akımlaştırılmalıdır.

Bu yönde çalışmalar hem nicel hem de nitel olmak üzere ayrıştırılmış ve kesişimsel verilerin kullanılmasını gerektirirken politika yapım süreçlerine, engelli kadınların ve engelli ve kadın temsilci kuruluşlarının sürekli ve aktif katılımını da içermelidir. Etkili hizmetlerin ve politikaların üretilmesi ile veri toplama süreçlerinin planlanması ve tasarım aşamalarında, toplumsal cinsiyet ve engellilik alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarıyla düzenli ve yapılandırılmış katılım ve istişare süreçlerinin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak belirli alanlarda bazı politika önerileri aşağıda sunulmuştur:

- **Erişilebilirlik sorunlarının çözümlere eğitime erişimin artırılması:** Erişilebilirlik zorlukları, engelli kız çocukları ve kadınların örgün eğitime erişim ve devamını engelleyen temel unsurlardandır. Bu sorunu çözmek için, okullar ve diğer eğitim kurumlarının erişilebilirlik kriterlerine uyması sağlanmalı ve işitme veya görme engeli olan bireylerin ihtiyaçlarına uygun eğitim yöntemleri ve materyalleri geliştirilmelidir.

Engelli kadınların, engellilik türü ve derecesine bağlı olarak değişen ihtiyaçları tüm eğitim seviyelerinde dikkate alınmalıdır. Eğitime tam ve anlamlı katılımın sağlanması için eğitim kurumlarında gerekli destekler sağlanmalıdır. Eğitim kurumlarında çalışan tüm personel için farkındalık yaratma ve kapasite geliştirme programları uygulanmalıdır.

Engelli kız çocuklarının örgün eğitimde kalmalarını teşvik edecek politikalar geliştirilmelidir. Bu politikalar, aileler için mali destekler ile özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan, kız çocuklarının ve kadınların eğitime erişimini sınırlandıran tutumları ele almalı ve önleme stratejilerini içermelidir.

Bu araştırmanın da ortaya koyduğu gibi, eğitim engelli kadınlar ve kız çocukları için büyük öneme sahiptir; engelli kadınların eğitim seviyelerinin artırılması, kadınların gelir getirici işlerdeki istihdam olanaklarını arttırmakta, temel hak ve hizmetlere erişim durumlarını önemli ölçüde iyileştirmektedir.

- ***İşyerinde Kapsayıcılık ve Erişilebilirliğin Geliştirilmesi:*** İş yerlerinde önyargıların ve ayrımcılığın önlenmesi için iş verenler ve çalışanlar arasında farkındalık artırıcı ve kapasite geliştirici programların oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir.

Engelli kadınların işe alım süreçlerinde ve çalışma yaşamlarında eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlamak için tam fiziksel erişilebilirlik ile sorumluluk ve yetkilendirme konusunda da gerekli adımlar atılmalıdır.

Engelli kadınların işgücüne katılımını teşvik eden destekli iş edindirme ve geçiş istihdamı programları oluşturulmalıdır.

- ***Erişilebilir Sağlık Hizmetlerinin Sağlanması:*** Engelli kadınların sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları zorluklar, sağlık hizmetlerinin engellilik türlerine göre geliştirilmiş ve evrensel olarak erişilebilir hizmet sunumuyla aşılmalıdır. Dijital teknolojinin erişilebilirliğinin artırılması, binalar, ekipman, medikal araçlar ve ilaçlar dahil olmak üzere QR kod ve Braille gibi erişilebilirliği sağlayan yazı teknolojilerinin konulması önerilmektedir.

Fiziksel engellerin kaldırılması ile sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması önemlidir. Ayrıca, sağlık personelinin engellilik ve engelli bireylerin hakları konusunda eğitim alması, tıp eğitiminde medikal modelden uzaklaşan ve kapsayıcı, hak temelli ve toplumsal cinsiyet duyarlı bir yaklaşımın benimsenmesi önerilmektedir.

Sağlık hizmetleri ve ilaçların ücretsiz sunulması, ruh sağlığı ile ilgili hizmetlerin erişilebilir ve kolaylıkla ulaşılabilir olması önem arz etmektedir.

Engelli kadınların sağlık bilgilerine ve hizmetlerine eşit erişim hakkına sahip olmaları ve sağlık kararlarını özgürce alabilmeleri sağlanmalıdır. Özellikle cinsel ve üreme sağlığı konusunda özerkliklerini destekleyecek hizmetler sunulmalı, cinsel sağlık ve üreme sağlığına dair eğitim ve materyaller erişilebilir ve engellilik türlerine uygun şekilde hazırlanıp yaygınlaştırılmalıdır.

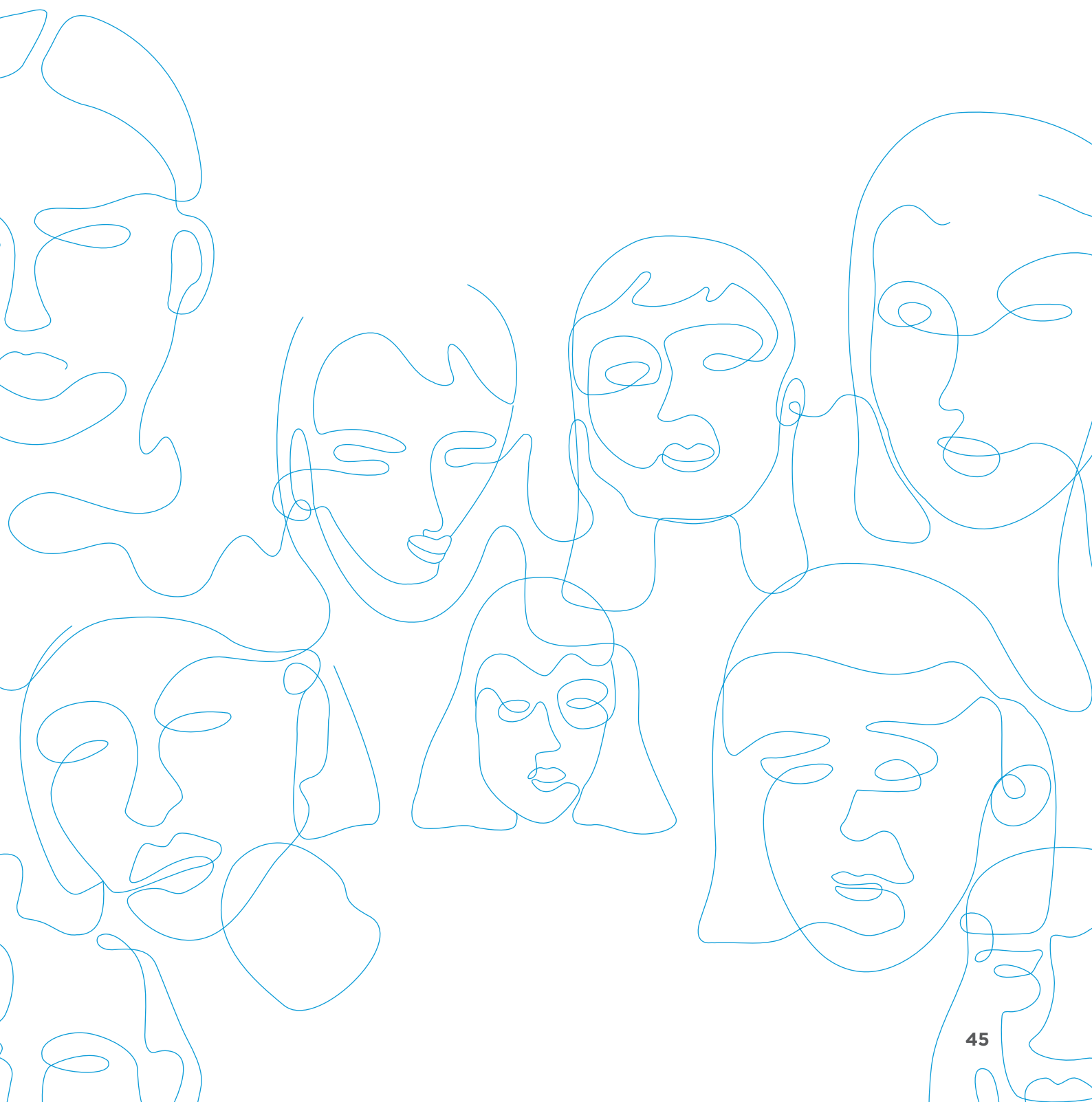
- **Toplumsal Hayata, Kültürel, Dinlenme ve Eğlence Etkinliklerine Katılımın Desteklenmesi:**

Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (CRPD) tarafından önerildiği gibi engelli kadınların toplumsal hayata katılımı, refah ve iyilik hallerinin sağlanması ve üretken bireyler olarak yaşamlarını sürdürmeleri için önemlidir. Bu hedefe yönelik olarak ulaşımın, kamusal alan ve binaların, kültürel, dinlenme ve eğlence faaliyetlerinin erişilebilirliği sağlanmalıdır.

Tüm engelli grupların ve engelli kadınların bir araya gelip, birbirlerinin deneyimlerinden öğrenerek güçleneceği ve birlikte hareket edecekleri akran destek gruplarının ve mekanizmaların oluşturulması ve yaygınlaştırılması gereklidir.

- **Şiddetin Önlenmesi ve Mücadele Stratejilerinin Güçlendirilmesi:** Engelli kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla geliştirilecek stratejiler mevcut şiddet önleme ve şiddetten koruma mekanizmaları hakkında farkındalık artırma faaliyetlerini, maruz kalanlara yönelik kapsamlı ve farklı engel türlerine yönelik destekleri kapsamalıdır. Ayrıca, faillerin hesap verebilirliğini ve cezalandırılmasını garanti etmeli ve toplumsal seviyede dönüştürücü tedbirler içermelidir.

Özetle, bu araştırma, engelli kadınların haklarının fiilen (*de facto*) gerçekleştirilmesi ve Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD) kapsamındaki taahhütleri doğrultusunda kesişen ayrımcılık biçimleriyle mücadele için çok katmanlı ve kapsamlı eylemlerin gerekliliğini göstermiştir. Bu eylemler, engelli kadınlar ve kız çocukları hakkında düzenli toplanan kapsamlı veri ve bilgiye dayalı olmalı ve engelli kadınlar, kız çocukları ve bu grupları temsil eden sivil toplum kuruluşları ile istişare ve iş birliği ile geliştirilmelidir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) KADIN BİRİMİ, TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KADINLARIN GÜÇLENMESİ ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN BİR BM KURULUŞUDUR. KADINLAR VE KIZ ÇOCUKLARI İÇİN KÜRESEL BİR ŞAMPİYON OLAN BM KADIN BİRİMİ, DÜNYA ÇAPINDA KADINLARIN VE KIZ ÇOCUKLARININ İHTİYAÇLARININ KARŞILANMASINDAKİ İLERLEMeye İVME KAZANDIRMAK AMACIYLA KURULMUŞTUR.

BM Kadın Birimi, BM Üye Devletlerini toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik küresel standartların belirlenmesinde desteklemektedir. Ayrıca bu standartların uygulanması ve dünya çapında kadınların ve kız çocuklarının bunlardan yararlanabilmesi için gerekli yasaları, politikaları, programları ve hizmetleri tasarlamak amacıyla hükümetlerle ve sivil toplumla birlikte çalışmaktadır.

BM Kadın Birimi, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları vizyonunu kadınlar ve kız çocukları için gerçeğe dönüştürmek ve kadınların hayatın her alanına eşit katılımının arkasında durmak için dünya çapında çalışmaktadır ve bunun için dört stratejik önceliğe odaklanır: Kadınların yönetim sistemlerindeki liderliği, katılımı ve bunlardan eşit bir şekilde yararlanması; kadınların gelir güvenliği, insana yakışır işlere sahip olması ve ekonomik özerkliği; tüm kadınların ve kız çocuklarının şiddetin her türünden uzak bir yaşam sürmesi; kadınların sürdürülebilir barış ve dayanıklılığın inşasına katkıda bulunması ve bu konuda daha fazla etki sahibi olması; ve doğal afet ve çatışmaların önlenmesinden ve insani yardım eylemlerinden eşit bir şekilde yararlanması. BM Kadın Birimi, aynı zamanda BM sisteminin toplumsal cinsiyet eşitliğini ilerletme çalışmalarını da koordine etmekte ve desteklemektedir.

UN WOMEN TÜRKİYE OFİSİ

Park Oran Ofis Binası
Oran Mahallesi, Kudüs Caddesi 1/21-58
Çankaya Ankara 06450 Türkiye

infoturkiye@unwomen.org
+90 312 987 07 77

UN Women Türkiye

